Pautes de disseny III.
Places de Barcelona

Josep Montañola

Primera edició: febrer de 1998

Aquesta publicació s'acull a la política de normalització lingüística
i ha comptat amb la col·laboració del Departament de Cultura i
de la Direcció General d'Universitats, de la Generalitat de Catalunya.

En col·laboració amb el Servei de Llengües i Terminologia de la UPC
i el Servei de Publicacions de la UPC

Disseny de la coberta: Manuel Andreu

© Josep Muntañola, 1998

© Edicions UPC, 1998
Edicions de la Universitat Politècnica de Catalunya, SL
Jordi Girona Salgado 31, 08034 Barcelona
Tel. 401 68 83 Fax 401 58 85

Producció: CPET (Centre de Publicacions del Campus Nord)
La Cup. C. Gran Capità s/n, 08034 Barcelona

Dipòsit legal: B-5501-98
ISBN: 84-8301-241-3

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Introducció

Aquest estudi pilot sobre els espais oberts a Barcelona pren, com a primer pas, el d'un aprofundiment metodològic. No es tractarà pas, doncs, de mesurar els espais oberts, ni de fer-ne una valoració conjunta en relació amb altres ciutats, valoració que ja sabem que seria molt negativa, sinó analitzar alguns d'aquests espais oberts per anar definint quina hauria de ser la manera de valorar-los. Amb les possibilitats que ofereix la recerca en el nostre país)per cert, molt limitades) aquest sembla el camí més adequat. D'altra banda, l'estudi ha estat encarregat per raons lligades a l'educació i la didàctica de l'entorn, o educació ambiental, i aquestes raons també donen suport a una decisió d'aquesta mena.

L'estudi està estructurat en tres àmbits:

a) En un primer àmbit, oferim un model d'anàlisi d'espais oberts, amb alguns exemples concrets, que té com a objectiu immediat animar els centres culturals i educatius, fer anàlisis d'aquesta mena, a més de donar dades sobre l'ús actual d'alguns espais oberts de Barcelona.

b) Un àmbit de reflexió sobre les possibilitats de *tipificació* dels espais oberts, amb recomanacions de disseny, de planificació, etc.

c) Conclusions amb relació a l'àmbit de seguretat i a l'ús dels espais per grups d'edat específics, d'una manera especial els vells, els nens, els grups socialment marginats, etc.

En els tres casos es tracta sobretot d'obrir camí per a futures recerques, definint unes bases sobre la significació dels espais oberts.

És important dir d'entrada que la posició que defensem en aquest estudi és la d'una màxima interacció entre arquitectura i societat, que, d'altra banda, sembla que és obligada en un país democràtic. Els espais oberts d'una ciutat són de tothom i no d'un sector privilegiat. El disseny, l'ús i la transformació d'aquests espais cal fer-los després d'informar-se bé de la base historicocultural precedent i de les decisions polítiques que s'han pres amb vista al futur. És evident que aquesta interacció entre l'arquitectura de la ciutat i la societat no és uniforme de cap a cap de la ciutat, però això no vol pas dir que cada espai no hagi de tenir unes relacions amb la resta de la ciutat, sovint molt complexes i que arribem a distàncies molt apreciables.

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

D'altra banda, treballem sobre la base de molts estudis previs sobre aquesta interacció entre arquitectura i societat, fets per especialistes i experts de molts països i de professions i coneixements diversos. En les meves obres anteriors *La arquitectura como lugar*, *Topogénesis*, etc. (v. bibliografia al final) i en els treballs seleccionats a la bibliografia es poden trobar gran quantitat de referències sobre aquestes recerques, no sempre ben rebudes pels arquitectes. Com a exemple concret, podríem citar, per la seva meticulositat, l'estudi de la professora francesa Perla Korosec-Serfaty sobre una plaça sueca i el llibre, encara important, d'Amos Rapoport *Aspectos humanos del diseño urbano*. Però la llista és interminable i una mica aclaparadora, especialment en un país com el nostre on no existeix o, si més no, no ha existit fins ara un ensenyament universitari sobre aquestes matèries.

L'actitud del treball serà molt selectiva amb relació a aquests estudis previs. Intentarem ser el màxim d'operatius i arribar a resultats fàcils d'aplicar i propers a la nostra realitat. És a dir, màximament determinats pels objectius de l'encàrrec.

A l'índex es pot comprovar que començo per les conclusions, mètode que pot semblar poc ortodox, però que té la possibilitat important d'abreujar la lectura de la persona que vol, sobretot, veure el profit de l'aplicació de l'estudi a partir de les conclusions.

Les conclusions estan agrupades en tres apartats. El primer, és a dir, l'apartat 1.1, parla de les recomanacions amb relació a la seguretat dels espais públics en el doble aspecte, normalment simultani, del "gamberrisme" envers la gent i del vandalisme envers el mobiliari urbà, els arbres, etc. El segon apartat, l'1.2, està dedicat a la problemàtica dels infants i els seus espais de joc, problema difícil però que cal analitzar perquè sembla que és un dels més urgents si tenim en compte les opinions dels usuaris. El tercer aspecte o grup de conclusions es refereix a la didàctica de l'entorn amb relació a l'avaluació dels espais públics i inclou també unes recomanacions sobre les tipologies de places. El treball, en aquesta primera fase, no ha pogut passar, en aquest punt, de les tipologies d'una aproximació molt grollera. Seria completament contraproduent ser massa optimistes amb un treball com aquest, fet amb uns mitjans tan modestos. En canvi, les dades que tenim de les places analitzades permetrien fer un estudi d'altres places i, de mica en mica, assolir un cos de coneixements suficient per portar-ne a terme una classificació tipològica general i per barris realment pràctica.

El capítol segon analitza els resultats del sondeig d'opinió, els projectes de les places noves i l'ús de les places que no han estat objecte de canvis recents.

Ens resta justificar la tria d'aquestes places. Ha estat una mostra representativa de casos singulars i de casos menys singulars i més típics per tal de tenir exemples d'avaluacions provinents de barris molt diferents de la ciutat. Ha estat impossible representar totes les variacions de la temàtica, però crec que molts usuaris d'altres places que aquí no estan analitzades es trobaran parcialment representats en la problemàtica concreta d'alguna de les places estudiades.

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

Nota

Aquest estudi ha estat el resultat d'un encàrrec per part de tres àrees de l'Ajuntament de Barcelona: l'àrea de sanitat (i el sector del medi ambient, actualment inexistent), l'àrea de serveis socials i l'àrea de joventut. El seu objectiu ha estat en tot moment analitzar les raons positives i negatives dels usuaris corrents dels espais públics nous de Barcelona. L'arquitecte Josep Mascaró va fer l'anàlisi de la vegetació i Guillem Saura va col·laborar en el sondeig d'opinió.

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

Índex

1 Conclusions de l'estudi 13

1.1 Conclusions relatives a la seguretat, el vandalisme i la violència 15
1.2 Conclusions relatives als jocs dels infants 18
1.3 Conclusions relatives a les tipologies, els mètodes d'anàlisi i la didàctica de l'entorn dels espais públics 24

2 Cap a un model d'anàlisi dels espais públics urbans 27

2.1 Resultat del sondeig d'opinió i ús 29
2.2 Anàlisi arquitectònica 37
2.3 Cap a una didàctica del diagnòstic d'un espai públic 106

Bibliografia 111

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

Bibliografia

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

Aquesta bibliografia recull treballs interessants per a l'anàlisi dels espais oberts urbans i sobre la didàctica de l'entorn urbà.

Els apartats responen a l'estructura d'aquest informe sobre les places velles i noves de Barcelona.

1 Bibliografia sobre didàctica de l'entorn

Andecha Pedagógica n. 9-10. Santander, 1983.

Libros españoles sobre el medio ambiente. Madrid: CEOTMA, 1982.

Exposició a Barcelona sobre el medi ambient. IME Ajuntament de Barcelona.

MUNTAÑOLA, J. *El niño y la arquitectura*. Barcelona: Oikos Tau, 1984.

Perspectiva Escolar n. 52. Barcelona, febrer de 1981.

2 Estudis metodològics sobre l'anàlisi de les places

Diversos autors. *Forum et plaza mayor*. París: Boccard, 1978.

Diversos autors. *Urban Open Spaces*. Nova York: Rizzoli, 1981.

CELLI, C. *La piazza nella cittá moderna*. Bari: Dedalo, 1979.

FRANCIS; CASHDAN; PAXTON. *The Making of Neighborhood Spaces*. Nova York: CUNY, 1981.

GOODMAN, C.H. *Life in Dead Spaces*. Nova York: Hartcourt.

HESTER, R.P. *Planning Neighborhood with People*. Nova York: Van Nostrand, 1984.

KOROSES-SERFATY, P. *The Main Square*. Suecia: Aris, 1982.

MANCUSO, F. *Piazze d'Italie*. Milà, 1971.

SITTE, C. *La construcción de las ciudades según principios artísticos.* Barcelona: Gustavo Gili, 1980.

WHYTE, H.W. *The Social Life of Small Urban Spaces*. The Conservation Foundation, 1980.

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

3 Bibliografia recomanada sobre els espais de jocs per infants

SANOFF, H. *Learning Environment for Children*. Humanics Limited, 1981.

TAYLOR, A.; VLASTOS, G. *School Zone: Learning Environments*. Van Nostrand.

4 Bibliografia sobre vandalisme i medi ambient

ABEYIE, D.E.; HARRIES, K.D. *Crime and Spatial Perspective*. Nova York: Columbia University Press, 1980.

HARRIES, K.D. *Crime and Environment*. Springfiels: Thomas Editions, 1980.

LEVY-LEBOYER, C. "Psychologie, environnement et vandalisme". Publicat a *Home-Environament Aspectes Qualitatius*. Pol, Muntañola, Morales, ed. Universitat de Barcelona, 1984.

5 Bibliografia sobre la didàctica de l'entorn, publicada abans de 1936 (medi urbà)

Diversos autors. *Libro de vacaciones*. Barcelona: Muntanyola, 1921.

BARNES, E.A. *Children and Architecture*. Nova York: Columbia University Press, 1936.

SPRANGUE MITCHELL, L. *Young Geographers*. Bank Street College of Education, 1934.

VIOLLET-LE-DUC. *Histoire d'une maison*. París: Biblioteque d'Education, 18...

6 Bibliografia sobre didàctica de l'entorn: llibres generals (medi urbà)

Diversos autors. *La ville et l'enfant*. París: Centre Pompidou, 1977.

Diversos autors. *Lineamenti di storia dell'architettura*. Roma: Carucci, 1978.

ALEXANDER, C.H. *Un lenguaje de patrones*. Barcelona: Gustavo Gili, 1980.

ANTONIAZZO, A. *L'educazione figurativa attraverso di l'architettura*. Bolònia: Patron, 1974.

CHING, F. *Arquitectura, forma y espacio*. Barcelona: Gustavo Gili, 1980.

LYNCH, K. *La imagen de la ciudad*. Buenos Aires: Infinito.

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

MOORE-BLOOMER. *Cuerpo, memoria y arquitectura*. Barcelona: Blume, 1980.

MUNTAÑOLA, J. *La arquitectura como lugar*. Barcelona: Gustavo Gili, 1974.

MUNTAÑOLA, J. *Comprendre l'arquitectura*. Barcelona: Teide, 1985.

MUNTAÑOLA, J. *Didáctica del medio ambiente: fundamentos y posibilidades*. Barcelona: Oikos Tau, 1980.

PARICIO, I. *La construcció de l'arquitectura (1)*. Barcelona: ITEC, 1983.

RIBESERO, B. *Historia ilustrada de la arquitectura occidental*. Barcelona: Blume, 1982.

RUBIN, A.; ELDER, J. *Building for People*. Govern dels EUA, 1980.

TROGLER; PICKENS. *Beginning Experiences in Architecture*. Van Nostrand.

7 Bibliografia sobre didàctica de l'entorn: exemples de material didàctic útil per al medi urbà

Diversos autors. *Educación y medio ambiente*. Madrid: Ministerio de Educación, 1981.

Diversos autors. *Fitxes de rehabilitació*. ITEC, 1983.

Diversos autors. *Jardins de Pedralbes*. Barcanova, Ajuntament de Barcelona.

Diversos autors. Museu d'Història de la Ciutat. Material didàctic.

Diversos autors. *Passat i present de Barcelona (1)*. ICE, Universitat de Barcelona.

Diversos autors. *Plans i projectes per a Barcelona*. Ajuntament de Barcelona, 1983.

CARPI (ed.) *The Book of the House*. Londres: Ernest Benn, 1979.

FRIEDMAN, Y. *Des villes pour vivre*. Consell d'Europa, 1980.

NELSON, D. *City Building Educational Program*. Los Ángeles, 1975.

MONGE, M. *Itinerari del barri de la Sagrada Família i el Clot*. Ajuntament de Barcelona, CMU, 1984.

MORALES, M. *Actividades para el medio ambiente de los 4 a los 6 años*. Barcelona: Oikos Tau, 1984.

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

MUNTAÑOLA; CAPEL. *Didáctica del medio ambiente de los 8 a los 12 años*. Barcelona: Oikos Tau, 1981.

MUNTAÑOLA, J. *Actividades didácticas medioambientales para los 6-8 años*. Barcelona: Oikos Tau, 1984.

MUNTAÑOLA, J. *Adolescencia y arquitectura*. Barcelona: Oikos Tau, 1985.

MUNTAÑOLA, J. *El niño y la arquitectura*. Barcelona: Oikos Tau, 1984.

PARÉS; POU; TERRADAS. *Ecologia d'una ciutat: Barcelona*. Barcelona: CMU.

SUST, X. *Guia de com comprar un pis*. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1979.

VENTURA; CESERANI. *Pompeya*. Madrid: Monteva, 1983.

VILA, M. A. *La casa rural catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1981.

VILLORO MARTÍN, J. *Guia dels espais verds de Barcelona*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1984.

© Els autors, 1998; © Edicions UPC, 1998.

Capítol 1:
Conclusions de l'estudi

1 Conclusions de l'estudi

Com dèiem a la introducció, els objectius d'aquest estudi són, d'una banda, molt amplis, ja que intenten una anàlisi dels espais públics de la ciutat des de molts punts de vista i, d'altra banda, molt concrets ja que es tracta sobretot de treure conseqüències pràctiques i/o metodològiques que després puguin aplicar-se des dels diferents serveis de l'Ajuntament de Barcelona.

Per això, en aquest informe hem fet èmfasi en la síntesi de mesures més urgents que es desprenen de l'anàlisi feta sobre una mostra molt concreta d'espais públics, la majoria dels quals han estat recentment rehabilitats o redissenyats, per saber quina opinió en tenen els usuaris d'aquestes transformacions de l'entorn, fetes als darrers cinc anys i moltes encara en construcció. De la mateixa manera, hem agrupat la bibliografia final d'acord amb cada grup de conclusions per tal que qui ho desitgi pugui ampliar-ne la informació. Gran part d'aquesta informació, però, no està traduïda al català ni al castellà. Això no es deu només a dificultats d'edició, sinó al fet que a la nostra universitat fins fa molt poc no existia cap programa de didàctica de l'entorn ni de ciències socials de l'entorn, en especial de psicologia de l'entorn. Ara tenim un primer programa a Madrid. Però ni els experts en ciències socials ni els arquitectes han sentit la necessitat d'aquests programes d'estudis, molt estesos arreu del món.

Finalment, hem intentat acabar les conclusions amb unes recomanacions sobre els estudis més requerits actualment amb relació a les tres temàtiques seleccionades de seguretat, jocs d'infants i didàctica de l'entorn i tipificació dels espais públics a Barcelona.

1.1 Conclusions respecte a la seguretat, el vandalisme i la violència

La seguretat és un factor essencial a l'hora de decidir l'ús d'una plaça o espai públic d'una ciutat, amb absoluta independència del seu disseny. Un exemple directe és el cas de la plaça Reial. El seu disseny actual en alguns moments va ser defensat per raons de seguretat, de degeneració de l'espai. La manca de seguretat segueix amb el nou disseny perquè respòn a raons alienes a la renovació arquitectònica de la plaça.

Dit això és molt important distingir la *manca de seguretat* per raons delictives, el *vandalisme* i una *violència* entre els usuaris per incompatibilitat de funcions i d'usos.

La manca de seguretat motivada per la presència de drogoaddictes, delinqüents que intenten robar amb molta freqüència, etc., és un problema social de caire general que depèn de l'estructura sociològica de la ciutat com un tot. Entre els espais públics analitzats, les zones més conflictives en aquest sentit són la plaça Reial (la pitjor), la plaça del Pi i, en certa manera, la plaça del Congrés i les places de Sant Agustí Vell i de Sant Pere. La solució a aquest problema no pertoca a l'arquitecte de manera directa, sinó a l'organització de la ciutat. Hi ha, però, una dada important. La presència sistemàtica de la delinqüència i la violència que prové de l'exterior pot ser, en part, controlada a partir d'una actitud solidària dels veïns. No és casual que la manca de seguretat, amb l'excepció puntual de la plaça del Congrés, es doni en espais de gran mobilitat i de caire cosmopolita, d'una banda, i en unes hores, les més perilloses, en què no hi ha ningú observant, perque la residència està molt disminuïda i el sentit de barri molt atenuat. La distribució de la droga, molt important a Barcelona, sembla ser un factor molt rellevant amb relació al grau de manca de seguretat. En conclusió, aquest problema només es pot controlar des d'una actitud global de la policia, els usuaris i els poders polítics de tota la ciutat. Altrament, l'únic que aconseguirem serà un canvi del lloc de distribució de la droga, i la manca de seguretat simplement canviarà de plaça. Ara per ara, però, i d'acord amb les enquestes fetes, és ben clar que aquesta inseguretat integral no és general. Es concentra en determinats espais entre els analitzats. És obvi que si haguéssim analitzat altres barris extrems també hi hauríem trobat àrees molt conflictives. Seria molt interessant tenir estudis de l'estat actual del nivell de seguretat i, sobretot, de la seva evolució als darrers cinc anys. Això va més enllà dels límits d'aquest estudi.

El concepte de vandalisme té un origen diferent, si bé a vegades es dóna simultàniament amb el de manca de seguretat. Hi ha vandalisme en molts espais públics analitzats, especialment amb relació als arbres, les plantes, etc. Molts usuaris del barri del Congrés, de places de Gràcia, del casc antic, es queixen de vandalisme i el relacionen amb l'estat negatiu de la neteja, de la brutícia que produeixen els gossos, etc. Aquest és un problema que té altres tipus de solucions. Exemples i experiències d'altres països estableixen amb seguretat que el grau de vandalisme pot minvar si es prenen una sèrie de mesures simultànies del caire següent:

a) Si els espais es netegen amb regularitat, s'instal·len papereres, es controlen els gossos i, en general, si el grau de manteniment és bo.

b) Si existeix un servei de vigilància, per exemple per telèfon, al qual es pot acudir quan es localitza un fet de vandalisme periòdic i organitzat. Aquest servei ha d'estar en relació amb els veïns i les associacions corresponents, col·legis, programes d'educació, etc.

c) Si els veïns tenen l'espai realment com a seu. Aquest aspecte està íntimament relacionat amb el procés de disseny. Existeixen exemples en altres països en els quals s'ha aconseguit un canvi total en el signe del vandalisme en escoles d'adolescents amb un alt grau de degeneració, simplement fent el disseny real enmig del lloc d'esbarjo, amb la porta oberta als adolescents que en volien veure els plànols i els dibuixos. Aquest contacte directe amb l'edifici ha fet disminuir molt el grau de vandalisme ambiental.

d) Una programació d'usos, punt que està relacionat amb el concepte següent de violència per incompatibilitats d'usos i funcions. I finalment:

e) Un control de la manca de seguretat corresponent a l'aspecte anterior ja analitzat.

L'acció simultània d'aquestes mesures no és miraculosa, però ha fet minvar el vandalisme en llocs concrets. Res, però, no pot fer recuperar l'estimació perduda pels llocs i la pèrdua de cultura d'una manera ràpida i automàtica. El procés serà, en tot cas, lent i llarg. Però cal iniciar el camí, començant per les escoles, i recordar que la falta de neteja és part del vandalisme, però no només la brutícia és vandalisme.

El darrer concepte que suggeríem era el de la violència interna per confusió o per incompatibilitat d'usos. Hem escrit unes possibles solucions a aquests problemes d'excessiva confusió i aglomeració d'usos en una sola plaça. Les enquestes indiquen que s'enregistren problemes d'aquest ordre a les places petites de Gràcia, altament densificades, però també en places del casc antic i a la plaça de Països Catalans. La violència entre les mares d'infants, els homes i dones d'edat, els adolescents, els qui juguen a futbol per tot arreu, etc. es genera per incompatibilitat d'usos en places indiferenciades dissenyades com a grans plataformes per a l'ús públic, però que tenen poc ús públic de tipus teatre, mercat, etc. i molt ús diferenciat segons l'edat, les aptituds, etc., en espais petits i, moltes vegades, amb pocs serveis.

Aquí sí que el disseny i l'arquitectura hi poden ajudar, àdhuc en espais petits. No es pot acontentar a tothom, però es poden millorar els nivells de convivència responent a les demandes dels usuaris sense destrossar l'ambient i la qualitat artística dels espais, sinó al contrari. Seria absurd creure que la qualitat artística d'una plaça està en contra d'un ús pacífic i civilitzat d'aquesta. Tenim molts exemples històrics que indiquen que és possible harmonitzar el lleure i qualitat artística, espai obert i qualificació funcional, serveis públics i qualitat de disseny. Però cal analitzar en profunditat els problemes d'ús de cada plaça, i del conjunt de places en els casos dels barris de Gràcia, el Congrés i el casc antic. Del material recollit aquí es té la impressió general que els veïns han estat considerats més com un destorb del disseny que com una ajuda. I, de fet, són una ajuda, però només si l'arquitecte no porta ja preconcebuda la idea de com ha de ser la gent, com hem de jugar i passejar en el futur, com hem de prendre el sol, etc., en lloc de simplement preguntar als usuaris com ho fan i per què. En aquest camp és més segur preguntar que inventar abans de preguntar. Preguntar després d'inventar és certament irracional.

Finalment, cal recordar que aquests conceptes de manca de seguretat, vandalisme i violència interna són molt vacil·lants i canviants. El que és important és produir un procés d'estimació positiva envers els espais públics i de cura, dia a dia, de l'espai i dels seus serveis. La societat civil catalana hauria de manifestar aquesta cura, i aquesta cura no pot produir-se des d'un enfrontament entre usuaris de dreta i d'esquerra, intel·lectuals d'esquerra i de dreta, etc., com si encara fóssim en plena Guerra Civil. Cal debatre públicament el que Barcelona ha de ser i interessar els partits polítics en el debat sobre quina qualitat urbana i arquitectònica volem. Les respostes dels usuaris han estat en tot moment respectuoses i positives. Ningú no respon amb arrogància, displicència o mala educació, tots demostren una prudència de no opinar més enllà dels seus coneixements.

Apart d'això, no crec que sigui mai negatiu saber l'opinió real i no l'opinió que es diu perquè cal dir-la, o per evitar un compromís, encara que sigui en contra de la pròpia sensibilitat. La manca de seguretat, el vandalisme i la violència són molt sensibles a aquests aspectes "ètics" de l'arquitectura, per això els indiquem justament aquí en aquest context. I recordem que ni la participació ni les places dures són automàticament d'esquerres o de dretes, tot depèn de la situació històrica i de qui té el poder i el diner, el control i la llibertat, el poder de decisió i la capacitat de manipular l'opinió pública. En aquests termes es pot començar a parlar de dretes i d'esquerres. En abstracte, només serveix per augmentar la violència, el vandalisme i la inseguretat (v. apartat 4 de la bibliografia).

1.2 Conclusions relatives als jocs dels infants

Si hi ha un punt en el qual tothom coincideix en el sondeig d'opinió, aquest és que el joc dels infants, acompanyats per les seves mares, no ha estat present en la ment de ningú en dissenyar les places analitzades. I no es tracta de reduir la qüestió a la instal·lació d'uns gronxadors, un sorral, etc., sinó que el tema ja irreversible és en el programa i en la ment de l'arquitecte introduir d'un usuari petitet i molest per al dissenyador com és l'infant d'entre un i quatre anys d'edat. Ara no podem fer res més que arranjaments, gàbies amb gronxadors, sorrals excavats en la pedra, bassals d'aigua enmig de l'empedrat o fonts en un lloc on no s'hi havien previst. En fi, ara tot semblarà ridícul.

L'entrada a partir de la qual l'usuari planteja el problema és molt variada. Per uns és el problema de la seguretat amb relació als cotxes, les motos, els gossos i els "gamberros" (especialment en les places classificades com d'alta perillositat a l'apartat anterior). Per altres, el problema no és de seguretat exterior sinó de seguretat interior amb relació al joc dels nois més grans, especialment el futbol i les bicicletes. Finalment, per altres, el problema es planteja en el sentit que no hi ha res per a ells, per als infants: només poden passejar-se entre perills de tota mena sobre un terra de pedra.

En resum, només a la plaça de la Virreina, de Gràcia, alguns usuaris parlen d'un espai adequat i encara amb moltes limitacions. (Els parvularis de la plaça de la Unificació, de Gràcia, són un cas singular fora de la discussió. A més, aviat no hi seran.)

Es podria dir que cap de les places analitzades és per a infants i que les places del casc antic, la plaça dels Països Catalans, o de Sants, la plaça Reial, etc., són espais monumentals que no serveixen com a lloc de joc. Però, en tot cas, la necessitat d'espais per jugar els nens és molt forta a Barcelona, i moltes mares, germanes grans, etc., no tenen altra alternativa que anar en moltes d'aquestes places, malgrat que són poc adequades per jugar-hi.

Quan hom coneix els llocs de jocs per a infants en qualsevol barri d'altres països, amb infants de diferents edats convivint dins del mateix espai públic dissenyat pensant en el seu ús (v. figures pàg. 22-23), hom té la convicció que quelcom no funciona com cal i que els usuaris tenen gran part de

raó en queixar-se tan unànimement. Però, el problema s'arregla amb uns gronxadors, uns pneumàtics i un sorral? Crec que hauríem d'evitar la temptació que tot s'arregla amb uns jocs prefabricats cúbics, orgànics i universals. El primer problema és el de l'alta densitat i les petites dimensions dels espais públics. La renovació de les places als darrers anys s'ha concentrat amb grans espais oberts sense res per afavorir les activitats col·lectives, malgrat que aquesta ha estat sempre l'autèntica raó de les esplanades buides de l'edat mitjana: afavorir les activitats públiques de mercats, festes, professions, etc.

Mai aquests espais havien estat pensats per jugar a futbol durant tot un matí o tota una tarda, raó per la qual tots els altres grups d'edat, especialment els infants, en resten exclosos. El cas extrem és el de la plaça del Diamant, on les definicions de l'espai ja arriben fins a la distorsió de dir que "m'agrada perquè és un camp de futbol!". Els infants, doncs, semblen anar darrere dels espais per a activitats socials i esportives, darrere dels gossos, les motos i les bicicletes, que en molts casos lliurement utilitzen les places. Darrere pràcticament de tothom, és a dir,... que a poc es van quedant a casa.

Per tal de millorar aquesta situació intentem fer una llista d'estratègies, que probablement ja es coneixen des de fa temps, però que a la pràctica no s'han tingut presents, per allò de les prioritats:

a) *Estratègia de diferenciació d'usos per places o espais públics*

Aquesta estratègia té el gran inconvenient de separar edats i tipus de gent (els qui els agradi o no el futbol, etc.) però en casos com ara Gràcia, el Congrés, etc., s'està produint espontàniament, encara que no sempre en profit dels infants; algú hauria de pensar en ells. Vull dir que cal fer un mapa de Barcelona amb els espais on els nens poden jugar, mesurats en nombre, dimensions, horari, característiques de seguretat, etc.

b) *Estratègia de ritme d'activitats dins el mateix espai*

Aquesta va ser la política de l'edat mitjana. Cada dia de la setmana, cada hora seguia el ritme de les regulacions de l'ús i el costum. Ningú no podia anar en contra de les regles. Podria estudiar-se el ritme horari millor per als infants, sense bicicletes, motos, gossos, cotxes, etc., l'horari d'actes públics amb presència (passiva) de tothom, o fires, pallassos, etc. (titelles); i, si tan important és, l'horari del futbol. Aquesta estratègia permet l'ús del mateix espai per diferents grups d'edat compatibles en diferents horaris.

c) *Estratègia dels llocs ideals per als infants*

Per lloc ideal no ens referim només a on hi ha els estris o instruments de joc, instal·lacions de gronxadors, etc. (que tothom demana), sinó a les característiques ideals d'un lloc per als infants, tant en el sentit climàtic, físic, com en el sentit social. Tothom està d'acord que no s'ha d'aïllar els infants dels vells, dels nens més grans, etc., però també tothom està d'acord que cal una protecció. El lloc ideal, d'acord amb diferents estudis, ha d'oferir a

alhora certa seguretat i certa obertura, certa independència i certa dependència, certa barreja d'edats i certa separació d'edats.

Les dimensions dels espais crec que són aquí molt importants. A la plaça de Sóller, posem per cas, es pot perfectament pensar en una àrea per a infants sense destorbar el funcionament complex de la totalitat, a la plaça de Sant Agustí, això és molt més difícil: estarem abocats a la gàbia de ferro d'unes dimensions ridícules i els infants no hi estaran a gust. El lloc ideal no és una conseqüència de les qualitats físiques de l'entorn (sorra, pedra, gronxadors...) sinó d'un acord entre aquest espai físic i les regulacions i costums socials. Un lloc deixa de ser confortable quan la suma d'activitats i la seva incompatibilitat arriben a traspassar un llindar crític més enllà del qual tothom es troba malament, petits i grans.

De la suma d'aquestes tres estratègies es pot començar a trobar la solució que ens cal a Barcelona, no de la prefabricació apressada d'uns jocs prefabricats que es col·loquin improvisadament en un racó de les places dures sense cap sentit. En aquest cas, el resultat és la degradació del lloc, no la seva conservació i el seu ús.

Existeix una gran varietat d'opinions avui sobre si els llocs de joc han d'integrar tots els nens, o fins i tot si calen llocs de joc. Evidentment, els llocs de joc que especialitzen els nens cada cop més per edats i els aïllen dels cotxes, els gossos, les motos, els gamberros, etc., porten a una política de marginació que no pot ser bona ni per als infants ni per als adults. Però les alternatives no són fàcils quan tenim la densitat i la pobresa d'espais públics de Barcelona. (Vegeu la llista de llibres de l'apartat 4 de la bibliografia.)

Els dibuixos que segueixen són mostres d'espais per a jocs d'infants amb tecnologies diverses. En tots aquests llocs els infants juguen durant hores des dels 2 anys fins als 10 anys. El problema dels espais de joc no està en el disseny dels aparells sinó en l'adequació dels espais de jocs a l'estructura social i física de cada lloc, a la relació entre arquitectura, urbanisme i societat. Aquests exemples estan a cinc minuts a peu de les cases, en zones sense trànsit i enmig de molts arbres, plantes, etc. L'equilibri entre relació social i relació física és el que els infants assimilen molt fàcilment. Per jugar, els infants necessiten la mateixa tranquil·litat que els adults per llegir o per escriure.

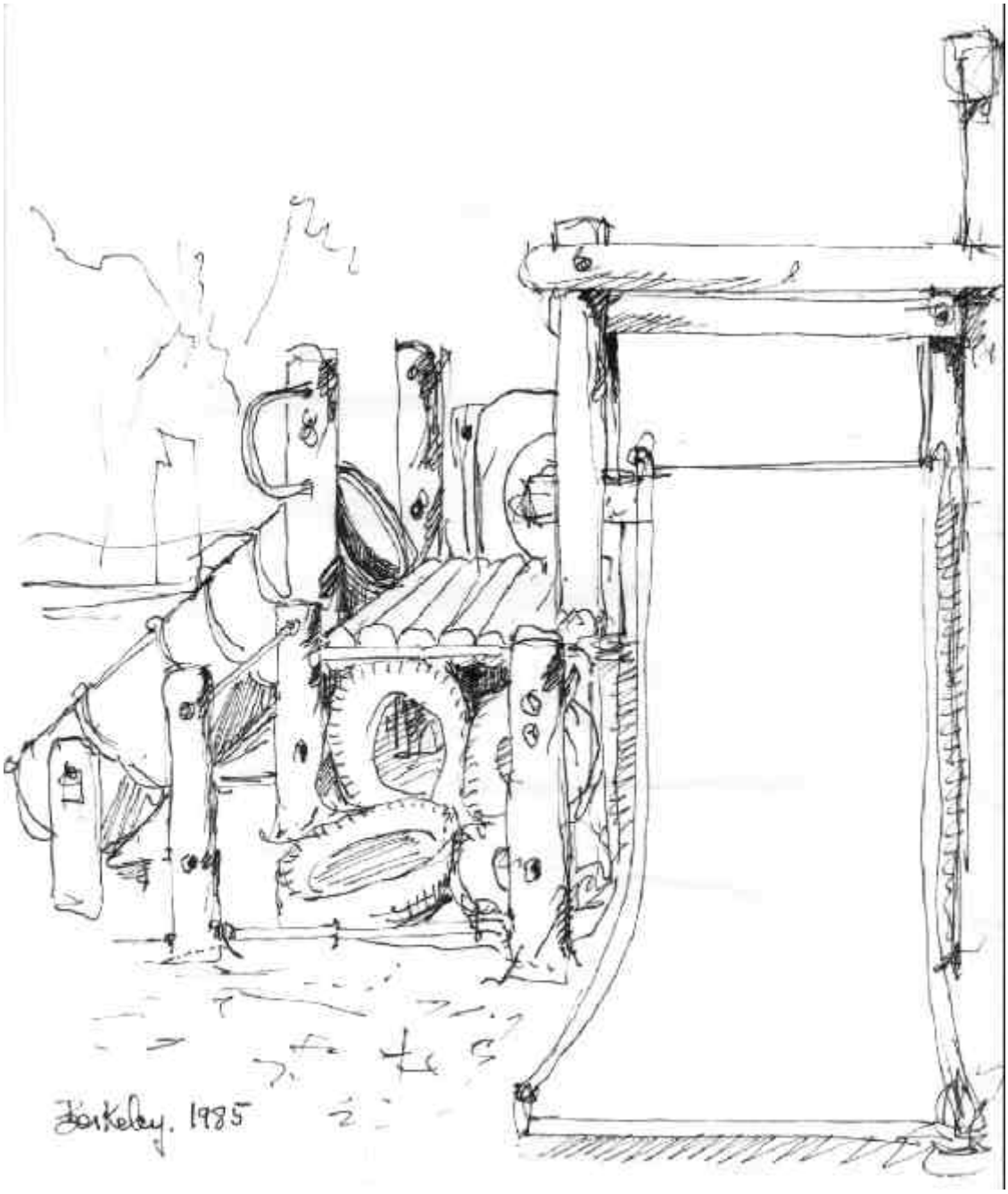
Berkeley. 1985

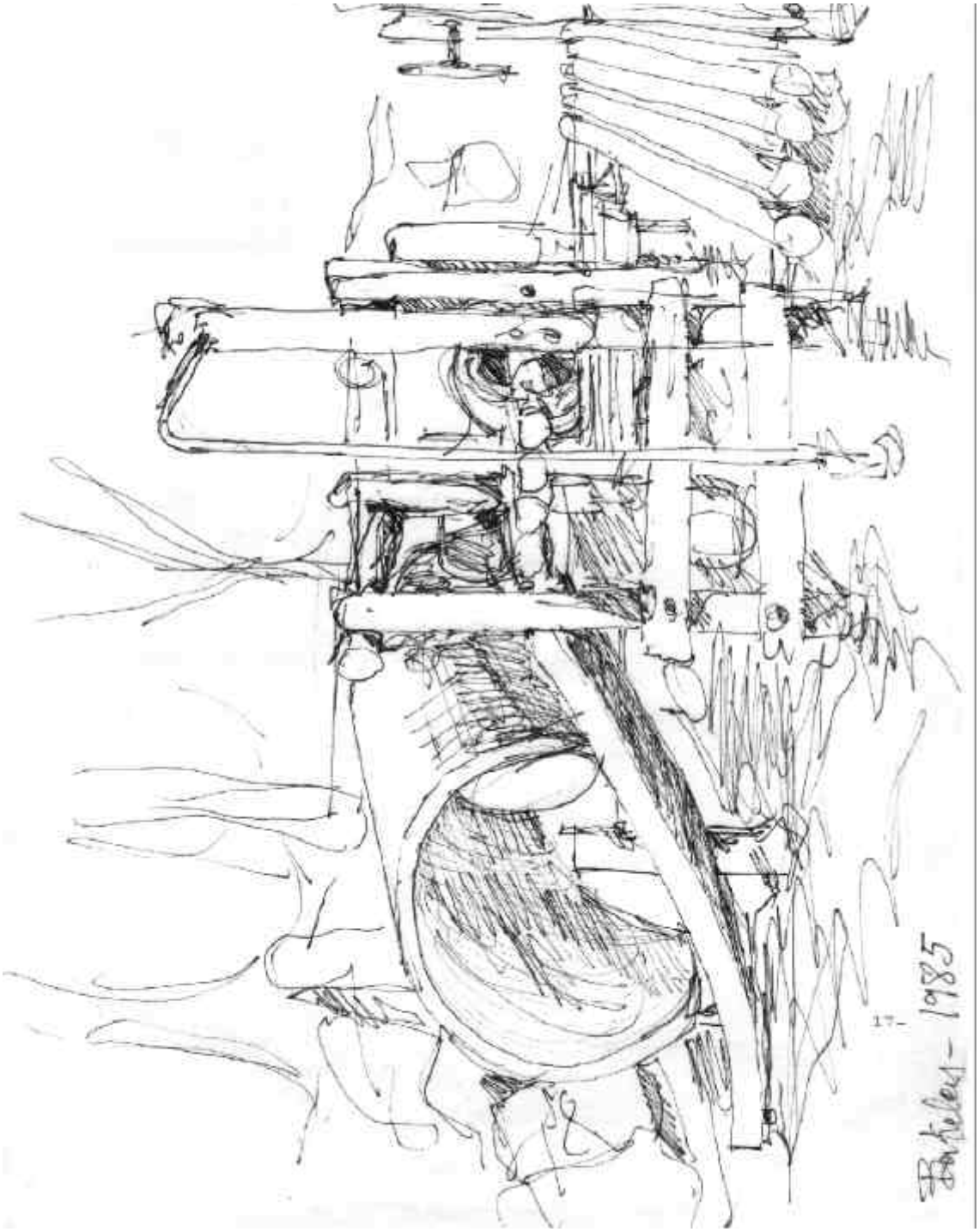
Bartolert - 1985

1.3 Conclusions respecte a les tipologies, significacions i diagnosis dels espais públics

Els límits d'aquest estudi no ens permeten arribar a conclusions definitives amb relació als espais públics de Barcelona, al seu ús i la seva significació social. El sondeig d'opinió i el breu treball històric, eco-biològic, etc., ens permeten, però, avançar unes hipòtesis de treball per al futur i deduir unes metodologies que poden ajudar-nos a dissenyar millor també en el futur.

L'arquitecte Oriol Bohigas, en el seu darrer llibre *Reconstrucció de Barcelona*, analitza les places de Barcelona a partir d'un breu estudi històric que salta de l'edat mitjana fins al segle XIX, i que descriu la situació actual distingint-hi les places d'actuació arquitectònica: plaça de Sant Jaume, plaça Reial, Pla del Palau, etc., i les places sense una forma definida, com són les places d'orígens diversos de Sant Agustí Vell, de Sant Pere, etc. Deixa en una altra categoria les places noves de l'extraradi, com és el cas de la de Sóller. És una divisió que recorda aspectes dels tractadistes clàssics i que en la seva brevetat demostra un alt coneixement de la temàtica. A l'apartat 2.2 d'aquest estudi es poden trobar breus referències històriques d'algunes places, els projectes de renovació, les opinions dels arquitectes, una metodologia deduïda del propi estudi. Això ens permet treure'n unes conclusions forçosament molt generals.

a) En primer lloc, reafirmar la naturalesa complexa de les places com a fet arquitectònic en el qual l'ús, la forma i la construcció es barregen en la ment i en el cos de l'usuari. L'usuari és atent a tot: al soroll, a la brutícia, als infants, al color de les façanes, a l'estil, a la forma, etc. No és només sensible a la forma i a la qualitat arquitectònica d'uns edificis. Per ell tot funciona a alhora i no atura cap rellotge; quan abstrau, abstrau tots els factors que li resulten interessants. D'aquesta manera, la significació d'una està en relació amb tota la ciutat, tal com va analitzar molt bé l'arquitecte italià Aldo Rossi en el seu llibre *La arquitectura de la ciudad*. Cada plaça és un lloc espacial i temporal, físic i social.

b) A l'efecte d'aquest estudi, les places es poden classificar, en un primer pas, en places de barri amb usuaris majorment dels voltants. Aquí entrarien les places de Gràcia, del Congrés, etc. En segon lloc, les places del casc antic, que tenen una qualitat peculiar de barreja entre barri, turisme i visitants variats, com ara les places de Sant Agustí Vell, de Sant Pere, etc. En tercer lloc, les places amb gran valor monumental i gran barreja d'usuaris de diferents parts de la ciutat i de fora de la ciutat, com són la plaça Reial, la plaça del Pi i altres. En darrer lloc, podríem situar places existents en barris nous, molt necessitats d'espais públics, que conformen grans espais polivalents. La plaça de Sóller n'és un bon exemple. Són espais mixtos de parc i de plaça. Alguns casos són molt complexos, com la plaça dels Països Catalans, perquè forma part de plans molt amplis i compleix ara funcions que potser després deixarà de complir. Seria aquesta una categoria provisional a l'espera de la remodelació completa de la part corresponent de ciutat. En els plans de la Barcelona olímpica hi ha molt més casos com aquest de provisionalitat. En el diagrama I es pot veure una classificació provisional de les places analitzades d'acord amb la seva adequació espacial i temporal.

c) El procés ideal de disseny d'aquests espais varia amb aquesta classificació. Hauria de ser molt diferent projectar un tipus de plaça que un altre, ja que el tipus de "client" és molt diferent. Per altra banda, això estaria relacionat amb el grau de descentralització real de la gestió urbanística dins el municipi de Barcelona. Com hem indicat, el procés de disseny té influència en la significació de la plaça i no només en el projecte que es construeix.

d) L'anàlisi o el diagnòstic arquitectònic d'aquests espais, fent una certa abstracció dels detalls i dels problemes d'ús concret en un moment concret, és una tasca molt important que encara està per fer en gran part. És molt significatiu que els usuaris, en les seves respostes, donin de tant en tant opinions molt interessants en relació amb la qualitat arquitectònica, i que siguin conscients de la complexitat cultural del tema i que tot no s'acaba amb un sorral pe als infants. Però distingir no vol dir deixar de criticar, sinó que només vol indicar que un té intel·ligència, encara que no sigui metge o arquitecte. L'apartat 2.3 conté un model de diagnòstic deduït d'estudis previs realitzats a l'estranger i del present sondeig d'opinió, el qual pot ser molt útil en les escoles com a mètode d'anàlisi i d'avaluació d'un espai públic.

e) Les estratègies de disseny dels arquitectes designats per reconstruir aquests espais semblen, en conjunt, molt hàbils per la captació i l'ús de les tendències estètiques més recents en arquitectura, però amb relació a l'arquitectura dels espais públics, i com a breu resum de totes les consideracions descrites a l'apartat 2.2 d'aquest estudi, cal dir que presenten de les limitacions següents, en general:

1. Poca o cap atenció als factors climatològics de vent dominant (molt important si s'està assegut), sol, soroll, fums, etc. Caldria fer un "mapa climatològic" de cada plaça abans de començar.

2. Atenció insuficient atenció als nivells constructius, comportament dels materials, qualitats de la fonamentació, etc. Molt probablement això està en relació amb el pressupost, però en tot cas l'Ajuntament hauria de ser un model.

3. Moblament i serveis molt deficients. Això és defecte de programa, de poca comunicació amb els usuaris i de simplificació del problema a dissenyar, però portarà molta feina en el futur.

4. El famós aspecte del verd. La incompatibilitat total entre una plaça-plataforma i el verd no està encara ben demostrada, així com l'afirmació que el verd és molt més car de mantenir que les places que s'han construït si tenim presents els costos de les reparacions que s'hi estan fent, una racionalització de la vegetació, etc. És un fet molt complex que per si sol mereixeria un estudi econòmic seriós.

5. La idea d'aïllar els usuaris dels cotxes no pot tenir com a única solució fer places dins de places, aïllant la primera planta dels edificis dels usuaris i aixecant murs i desnivells entre cotxes i usuaris. Això produeix una sensació de claustrofòbia en els usuaris i els

cotxes continuen molestant. Probablement calen uns criteris molt més seriosos acordats entre el trànsit i urbanisme i obres públiques, inclòs l'aparcament.

6. Les estratègies sembla que veuen les places més en planta que en secció, i tenen ben present l'ombra dels edificis, la seva altura, la seva visual tridimensional, etc. Places com la de Sants, la de la Mercè, etc., és a dir, les millors com a disseny, són més sensibles a aquest fet, però en conjunt no hi ha massa gaire relació entre la planta i l'alçat, fet que és avui i sempre molt important en l'arquitectura.

7. Finalment, la història s'usa només com a justificació que es vol *recuperar la intenció original*, argument contradictori amb la naturalesa i la imatge *moderna* que es vol donar. Poques vegades es parla de la història com a indici, estímul o signe per adaptar-s'hi, per trobar la forma i l'ús adequats.

f) Per fi, caldria fer un estudi molt més detallat de l'ús dels espais públics amb l'ajut d'aparells de vídeo i d'un pressupost més ampli. D'aquesta manera, els pressupòsits metodològics detallats a l'apartat 2.3 podrien aplicar-se en la seva totalitat i trobar els nius d'activitat, els límits socials i físics dels espais de les places (que moltes vegades no se superposen i llavors provoquen els conflictes i la violència), l'anàlisi més detallada de la història de la trama urbana, etc. A l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB) s'estan fent estudis parcials molt interessants d'aquests aspectes, però amb una gran precarietat de mitjans.

	Anterior al segle XVIII	Segles XVIII-XIX	Segle XX
Espai dintre de les muralles	Sant Agustí Sant Pere	Pi i Sant Josep (gènesi anterior)	Mercè (gènesi anterior)
Espai exterior a prop de les muralles		Reial	
Espai fora de les muralles		Gràcia	Congrés Sóller Sants

Diagrama I Classificació espaciotemporal dels espais públics analitzats

La classificació espaciotemporal indica la situació historicogeogràfica de qualsevol espai públic de la ciutat. Les característiques físiques i socials se sobreposen a aquesta localització general i donen com a resultat la qualificació arquitectònica de l'espai que es vol analitzar. A l'apartat 2.3 es pot veure un quadre de factors que cal tenir presents en analitzar una plaça. Es tracta d'un quadre provisional que caldria anar millorant juntament amb la bibliografia final.

Capítol 2:
Cap a un model d'anàlisi dels espais públics urbans

2 Cap a un model d'anàlisi dels espais públics urbans

Un espai obert, una plaça per exemple, és una realitat molt complexa sota la seva aparent simplicitat. Si es tractés només d'analitzar l'arquitectura d'un espai urbà en termes estilístics, de forma, etc., podríem reduir el nostre model d'anàlisi a tres o quatre variables essencials. Però si el que es vol fer és l'anàlisi de la interacció entre arquitectura i societat perquè serveixi d'informació per a transformacions i usos futurs dels nostres espais públics, això ja no és tan reduïble. Per altra part, cal tenir sempre ben present que aquesta interacció entre arquitectura i societat no es dóna aïlladament en un espai concret; de fet, tots els espais es relacionen entre ells poc o molt, i és tot el teixit urbà de la ciutat el que entra en joc al llarg del temps.

Els exemples de places analitzades, que veurem tot seguit, són forçosament una petita mostra de la multitud d'exemples de la nostra ciutat, però calia començar molt modestament amb casos concrets i no caure immediatament en les generalitzacions sense significat. Aquests exemples han estat escollits per representar diferents situacions historicoculturals i diferents configuracions sociofísiques. Els resultats no es poden analitzar des del punt de vista estadístic, sinó com a situacions concretes de les quals es podrà aprendre sobre la significació dels espais oberts i després, en els propers apartats, fer-ne unes primeres generalitzacions.

El model d'anàlisi utilitzat (v. apartat 2.3) vol aconseguir una informació variada des de tres dimensions: 1) Atenent l'ús actual i la valoració actual dels espais oberts; 2) Atenent la història d'aquell espai, la seva gènesi, i 3) Atenent la situació actual arquitectònica i urbanística.

Una lectura conjunta d'aquests aspectes, el de l'ús i la valoració actuals i el de la gènesi, pot donar una visió dialèctica de la significació d'aquells espais.

2.1 El resultat de les enquestes d'ús i d'opinió

Hem fet una sèrie d'enquestes sobre les places indicades en el plànol general de Barcelona, corresponents a diferents mesos i diferents situacions dins del ritme setmanal de vida quotidiana de la ciutat. Els resultats, com era d'esperar, varien molt de plaça en plaça; així doncs, els donarem

pas a pas i de plaça en plaça. Les conclusions generals ja les hem avançat al capítol 1, però aquí farem unes observacions finals sobre el futur d'aquestes enquestes, nous procediments possibles, etc.

La plaça del Pi i la plaça de Sant Josep Oriol

La imatge que es desprèn de les enquestes és molt coherent. Existeix una valoració molt positiva d'aquestes places perquè és "nostàlgica, tranquil·la i bona per passejar i per jugar els nens". L'arquitectura d'aquestes places, amb els seus carrers estrets i els seus edificis antics, agrada a tothom.

"Fa molts anys que hi vinc. Sempre hi ha hagut un ambient agradable. L'espai està ben proporcionat i no transmet una sensació d'angoixa per massa estret. Recorda la plaça d'un poblet". Aquestes descripcions apareixen sovint en les enquestes.

Però aquest quadre idíl·lic té els seus enemics, que tothom té ben presents. En primer lloc, els cotxes, que destorben el pas, fan soroll i fan fums. Acord quasi unànime en aquest punt: els cotxes han de sortir de les places. Segon, la plaça necessita, a més de les activitats de compra i venda molt apreciades, bancs per seure, més espai verd (els arbres que hi ha se citen una vegada i una altra com a part importantíssima de les places), la font que han tret, etc.

Un altre enemic de la plaça és la falta de seguretat i l'abundància de gent poc desitjable. Les formes de defensa que la gent indica són molt variades: no parlar amb gent poc de fiar, no portar mai diners, etc. Però tothom demana un augment de vigilància.

Finalment, la brutícia i els gossos estan també en la ment de tothom com un enemic.

En conclusió. La plaça o, més ben dit, les places que envolten l'església del Pi estan ben considerades si mantenen el seu caràcter de lloc antic, ben cuidat, amb el verd suficient, la font, els ocells, la tranquil·litat i les possibilitats de passejar, seure i observar sense ser atracat, molestat pels cotxes, etc. El terra, més o menys dur, si hi ha arbres, flors, etc., no preocupa en unes places de petites dimensions però ben proporcionades.

Com a exemple de la importància dels arbres, la plaça de Sant Josep Oriol és interessant. Com que els arbres encara hi són, els errors o els canvis en el paviment, les escales, etc. no són apreciats pels usuaris, només la font és un problema per a ells. Una vegada més es comprova que, per als seus usuaris, una plaça és un volum tridimensional a ple aire i no un joc de paviments.

La plaça de la Mercè

De les places analitzades, potser és aquesta la que ha tingut més èxit entre les construïdes de nou. Tothom descriu la plaça com una gran idea i una necessitat.

El disseny agrada perquè té arbres (altres no en tenen), una font, bancs, espai obert i possibilitats de fer festes. La imatge és, doncs, de plaça de barri i els seus usuaris són, la gran majoria, dels barris propers.

Es critica la manca de bancs a l'altra banda de la plaça, la manca de lloc per als nens, per jugar (hi ha el conflicte típic entre el futbol i el joc dels infants). Aquesta plaça)diu un enquestat) és com un monument a l'església de la Mercè. Però ho diu ben convençut, no com a crítica negativa, sinó com a crítica ben positiva.

No hi ha consciència de manca de seguretat com en el cas de la plaça del Pi i la plaça Reial. En canvi, hi ha una clara consciència de manca de vida de bar i de comerç, i de vida pública o social: festes, etc.

En conclusió. Es pot dir que es tracta d'una de les places més ben avaluades, amb un sentit de manternir la tradició i, alhora, de millorar l'estil de vida del barri, especialment dels nens i dels adolescents. Cal tenir cura de la neteja, però, en conjunt, la gent s'hi troba bé. Calen papereres, una mica més de verd, una font per als nens, netejar les façanes, etc.

És interessant l'observació d'un home de 85 anys que diu: "No entenc ben bé per què han posat una font de Neptú, no veig quina relació té amb aquesta plaça." Que després vagin dient per aquí que els usuaris són uns ignorants!

La plaça Reial

Aquesta és, sens dubte, una de les places escollides que té una avaluació més polèmica.

De vint persones enquestades en diferents ocasions i dies, només tres han dit que els agradava ara tal com estava; d'entre aquestes tres només una diu que estava millor que abans. Tots els altres han manifestat amb molta insistència que la plaça era molt millor abans. Les raons estan en relació amb la descripció de la plaça Reial com un lloc: "És una plaça clàssica, una mica empeltada de modernisme. Té una forma molt bona, quadrada i amb pòrtics. És una plaça que gaudeixes mirant-la. La reforma que s'hi ha fet és interessant però no és agradable. Jo preferia l'estat anterior" (jubilat de 65 anys del Paral·lel). "La reforma podria haver-se fet d'altra manera"; "Abans era més típica, més antiga, ara ha perdut caràcter"; "Abans hi venia altra gent, tenia més caràcter, ara ja no m'agrada, està plena de gent estranya"; "Abans hi passejava perquè m'hi trobava bé, ara ja no conec a ningú. Jo ja prefereixo anar a d'altres llocs".

Les crítiques negatives se centren en la manca de verd i en problemes d'imatge i de coherència de la plaça, que és per passejar, observar des dels bars la gent com passa, etc.

Molt greu sembla aquí el tema de la seguretat, que continua exactament igual ara que abans de la remodelació, d'acord amb les opinions de la gent. Tothom té una gran sensació de perill, tant els enquestats com els enquestadors. També tothom aprova la reforma de la circulació, traient els cotxes, encara que això no obligava a la reforma de disseny que se n'ha fet en concret.

En conclusió. L'opinió és molt negativa pel canvi de caràcter de la plaça i perque continua un ambient d'inseguritat. Tothom aprova l'eliminació dels cotxes i la renovació de les façanes de les cases. La remodelació ha canviat el tipus de gent que ara va a la plaça, que ja no la troba agradable com abans i senzillament deixa de passejar per la zona i cerca altres parts de la ciutat més agradables.

Ningú no parla dels nens, perquè no és una plaça per a ells, a causa de la seva inseguretat i del disseny. Tampoc ningú tampoc demana aquí instal·lacions per als infants; és l'única plaça en què succeeix això, i sí que els usuaris, com en les altres places, demanen més actes públics, més activitats.

La plaça dels Països Catalans

És un altre exemple de plaça polèmica i, en aquest cas, una vegada més l'opinió de l'usuari és molt matisada.

Hi ha dos tipus d'usuari. Del barri, sis de cada deu, i de pas per a l'estació, quatre de cada deu. Els primers són molt més crítics sobre la funcionalitat de la plaça, que no respon a les necessitats dels infants, jubilats, etc., sinó a la dels passatgers dels trens i dels estrangers que hi arriben. Per als rodamóns, la plaça té aspectes més positius i funcionals: els bancs amb jocs, les fonts on renten la roba, que poden estendre als ferros; allí tenen força aigua per beure, lloc per estirar els sacs de dormir, etc. I a més, la gram majoria són joves. Per als usuaris del barri, infants i vells, la situació ja no és tan positiva.

Però l'opinió estètica és molt interessant. Un cinquanta per cent poc o menys troben la plaça bonica com a disseny, com a obra d'art, però no tenen cap inconvenient a criticar, a més, la manca d'espais per als nens, de llocs agradables per seure, la grandària excessiva dels pilars del sostre alt i sobretot, la manca de verd, sorra o superfícies toves. Però ho justifiquen dient que la plaça s'ha fet massa de pressa, amb poc temps per pensar, etc., i no troben cap contradicció entre una estètica moderna i un nivell de confort agradable. L'altre cinquanta per cent és molt més negatiu. Reacciona violentament contra una estètica "lletja", "desagradable", etc., encara que no sap ben bé com justificar aquesta opinió, que coincideix molt amb l'altre grup en la manca de verd, massa sensació d'espai fred, obert i solitari, etc. És a dir, a molts els agrada l'estètica de la plaça perquè és moderna, original, d'avui, atrevida, etc., però simultàniament hi troben a faltar una sèrie d'elements, proporcions o formes naturals que ajudarien a la plaça a ser més habitable. Però no voldrien destruir res del que està fet, només completar, corregir. Els altres voldrien una altra plaça, troben l'estètica actual molt desagradable, per les mateixes raons que els altres la millorarien. La diferència d'opinió és important, però les sensacions són les mateixes per a tothom. Per uns, les sensacions de solitud, duresa, industrialitat, futurisme, lloc inhòspit, són signes d'una experiència estètica "agradable" perquè hi reconeixen una bellesa, per altres, aquestes sensacions són desagradables i estan disposats a servir d'experiment: "És un idea de l'arquitecte. Res més."

És suggestiu recollir algunes de les descripcions que en fa la gent (en la seva majoria, gent jubilada):

- "Feta de pressa. Sense pensar."
- "És una idea de l'arquitecte i res més."
- "És bonica i moderna."
- "És freda. Fins i tot hi plou sota els *toldos*."
- "Depriment. Si no fos per l'aigua no hi seria aquí."
- "Des de l'estació no es veu el carrer, només ferros."
- "Moderna i exitant." (Hi manca verd)
- "Disseny molt avançat però poc pensat de cara als veïns."
- "Moderna, una mica futurista. Estranya. Hi falta alguna cosa, sembla un descampat."
- "Massa relacionada amb la RENFE: ferros, tallers, pals de ferro, formes, etc."
- "Gran. Gris. Molta pedra. No tancada i amb poques diversions."
- "De moment sembla molt bonica però al cap d'un temps de ser-hi ja no ho sembla tant."
- "Massa funcional."
- "Monumental."

En conclusió. Crec que es tracta d'un espai amb una avaluació tan interessant com l'espai ho és en termes estètics. Tothom està d'acord que serveix més com a monument de pas que com a lloc per al barri. Es considera un experiment estètic amb valors indubtables, però amb un ús com a plaça molt inconfortable. És un exemple esplèndid per a l'estètica del que és desagradable, perillós, etc. L'usuari capta perfectament la dialèctica una mica sàdica o sadomasoquista que aquesta plaça li planteja i accepta participar-hi malgrat que tingui fred, se senti sol o trobi els elements fora d'escala, insòlits o inhòspits. És molt curiós que, en termes generals, davant l'estètica de la desolació i de la nuesa, els usuaris responguin en un cinquanta per cent o bé a favor o bé en contra de l'estètica, i moltes vegades per les mateixes raons. És un cas excel·lent, doncs, per a una dialèctica sobre la inutilitat de l'art per l'art.

La plaça de Sóller

Estem en una plaça cent per cent de barri. Quasi tots els usuaris hi viuen a prop. L'avaluació és molt positiva en general. Agraden les àrees de la plaça, el seu caràcter de "parc urbà". La varietat d'espais, la protecció en relació amb els cotxes, etc.

Es critica no ja la forma general de la plaça, sinó sobretot la seva execució: "És un *robo* a l'Estat"; "Està caient tot"; "Es trenca i sempre està en obres. L'aigua i la font no funcionen", etc. Aquestes frases reflecteixen la frustració evident de qui ja té una cosa i veu com aquesta no funciona bé per raons que podrien haver-se esmenat amb anterioritat. "Molta improvisació", acusa un usuari.

Més que canvis generals, els usuaris veuen el potencial de la plaça i donen consells per al seu millorament, justament perquè els agrada: Més verd, més serveis (lavabos, jocs per als infants, aigua, etc.). Més arbres, més actes culturals a la zona plana, etc.

Un punt de crítica de disseny és el "porxo" de la part de baix. La gent el troba poc acollidor, massa gros i desproporcionat. Aquesta és una altra prova que el usuari no és un ignorant, sinó que detecta els defectes arquitectònics sense saber-ne les raons de fons, però amb clara consciència que alguna cosa no funciona.

"Han imitat espais oberts de l'estranger. Ho he vist a la tele", diu un home de 71 anys que viu a prop de la plaça. Ningú critica aquesta imitació ni l'aspecte "modern" de la plaça, tot al contrari, el que es critica és la manca de qualitat física i social, que tothom considera que és resultat de la pressa i de la mala administració. Però, en conjunt, el disseny s'accepta, i no es parla de problemes de seguretat.

En conclusió. Una plaça de barri que funciona, que és gran i que permet molts usos. Mal construïda i inacabada per el que fa a serveis i al mobiliari urbà, però que s'ha guanyat de seguida l'estimació del barri, molt necessitat d'espais públics. No la deixem caure.

La plaça de Sant Agustí Vell

La reacció a les reformes recents de la plaça és positiva en un barri que té una forta consciència de ser un barri marginal, vell, brut i conflictiu. Les respostes reflecteixen aquest estat d'ànim de ser un barri marginat i agraeixen molt l'esforç que s'hi ha fet.

No es critica específicament el disseny, però sí la manca de claredat dels usos (molts conflictes entre vells, adolescents jugant a pilota o anent en bicicleta, mores i infants, etc.). Tothom voldria estar més tranquil o estar ell sol a la plaça per gaudir-ne. Però la plaça és massa petita, bruta, no té sol, hi manca mobililiari urbà, però on posar-lo en un espai tan petit? Els suggeriments són interessants. Arreglar i sanejar tot el barri, incloent-hi la neteja de les façanes. Distribuir millor les funcions de jugar a pilota, descans dels vells, llocs per als infants, etc.

Òbviament, tothom demana que els cotxes no aparquin a la plaça.

En conclusió. Els usuaris són perfectament conscients que aquesta plaça, tan antiga, forma part d'un sistema de places que cal relacionar i d'un barri que cal sanejar.

Gràcia - La plaça de la Virreina

És una plaça típica de barri. Tothom posa com a valors més importants la vida social, les festes, la tertúlia. Davant d'aquesta intensa vida social (només les places de Gràcia reflecteixen aquest aspecte), el disseny queda en un segon pla. Els factors més citats com a positius són el nou ordre dels bancs, els arbres, l'absència de pols i fang amb el nou paviment. Factors negatius: La pèrdua d'acolliment i caràcter, la presència de motos i cotxes malgrat la reforma, la manca de neteja de plaça i façanes, els gossos que embruten, la manca de jocs per als infants.

Hi ha també un conflicte d'activitats entre els adolescents que juguen a pilota i els infants i els vells. En conjunt, el disseny no agrada molt ni deixa d'agradar (molts diuen "ni fu ni fa") però es considera la reforma com a positiva i pràctica.

Demanen més flors i més verd, però sense augmentar la superfície de terra. El sòl dur els sembla pràctic, si bé una mica trist.

Gràcia - La plaça del Diamant

La reacció al disseny ha estat aquí francament negativa en el seu conjunt. "És una plaça lletja però ja m'hi he acostumat, no em queda altre remei"; "No és gaire maca, però com que està tancada per un mur de pedra dóna seguretat als nens i a tots"; "No hauria calgut el mur de pedra, amb unes plates es podria tenir el mateix efecte"; "Aquesta plaça és com un camp de futbol, i per això m'agrada molt. No m'agrada que les àvies es queixin del futbol, es pensen que la plaça és seva"; "M'agrada molt perquè és com un camp de futbol amb els límits dibuixats a terra. Fem molt bons partits els diumenges" (nens de 15 i 16 anys); "Més aviat lletja. Té molta forma, però és lletja"; "Aquesta plaça és un tros de ciment envoltat de coses i quatre arbres que hi són per casualitat"; "No té res, li manca tot".

Les millores que se suggereixen són posar-hi més verd i treure'n els cotxes, les motos i, sobretot, els gossos, que embruten molt.

És molt important en aquesta plaça, de gran tradició, la lluita per la seva "apropiació". Joves, vells, mares d'infants etc., lluiten per la possessió d'un espai únic, estimulant la confrontació. Tothom està d'acord amb la necessitat de vida social, lloc per als joves, etc., però no es discuteix l'apropiació total com a camp de futbol.

En conclusió. Com totes les places de Gràcia, les activitats socials hi són nombroses i ben apreciades. El mur de pedra és el que ha causat més problemes i més discussions. Els amants del futbol troben un encert la transformació de la plaça en un camp d'esports per als joves aficionats. Però, òbviament, els altres no estan tan contents.

Gràcia - La plaça de la Unificació

Aquesta és una plaça molt singular que planteja als usuaris un dilema molt difícil de resoldre. És una plaça massa petita per tenir uns parvularis enmig. Molts dels enquestats diuen que caldria posar-los en altres llocs però, d'altra banda, els infants li donen un toc simpàtic i calen espais per als infants.

El disseny és descrit com a senzill, una mica pobre, agradable, etc. Un punt d'acord és la necessitat de restringir-hi el trànsit, que ara passa al costat dels bancs. Agrada molt el caire popular de la plaça, l'amabilitat dels veïns, etc.

En conclusió. És un espai singular amb uns problemes molts específics que fan difícil fer una avaluació de l'espai com a plaça. La definició que fa un usuari de l'espai és ben clara: "Això és un parvulari. Millor seria treure'l i fer-hi un parc-plaça".

La plaça està pendent de renovació. En el nou projecte es deixa un edifici en forma de llotja al centre i sembla que té certa cura per als infants. S'haurà d'esperar a la seva realització per veure si els desitjos dels usuaris es reflecteixen en el nou disseny.

La plaça del Congrés

El Congrés és un barri amb un sistema de places molt suggestiu. Però, dins dels límits de l'estudi, hem fet només un sondeig d'opinió de la plaça principal, la zona verda.

L'opinió dels residents del barri que utilitzen la plaça des de fa anys és positiva. Es queixen dels "gamberros" i de la manca de manteniment de la plaça. Troben molt positiva la distribució dels bancs, les flors i els arbres, etc., però demanen més vigilància per evitar la seva destrucció, especialment per grups d'adolescents.

Demanen una millor distribució de les activitats. Una vegada més el joc de pilota és un destorb per als infants i la gent d'edat.

Una observació interessant molt repetida que demostra la sensibilitat de l'usuari. Quan es va dissenyar la plaça, als anys cinquanta, a partir d'estudis socials, no es va parar esment en els vents d'hivern. En aquella part de la ciutat el vent bufa tot l'any. A l'estiu tothom ho troba bé, però a l'hivern tothom hi sent fred i aquesta és la causa del poc ús de la plaça. Si no fos pel vent fred, la plaça s'utilitzaria molt més. És una prova més que els antics arquitectes tenien raó quan deien que un estudi de vents és el factor més important per al disseny d'una plaça pública.

En conclusió. Una plaça de barri que funciona bé i que agrada, però que té uns defectes de disseny que caldria millorar, si bé no és possible millorar-los del tot. La separació dels llocs de joc dels infants dels cotxes pot ser un primer pas, millorar el verd i el paviment un altre pas, etc.

Observacions finals

Les enquestes o, més ben dit, el sondeig d'opinió ha donat el resultat previst pels qui ja hem fet altres avaluacions d'espais públics. Els usuaris, que no són uns ignorants, sinó tot al contrari, han captat a la seva manera i d'acord amb la seva cultura, l'interès de les renovacions o les construccions d'aquestes places acomplertes per l'Ajuntament de Barcelona entre 1980 i 1985.

Les conclusions estan al capítol 1 d'aquest resum de l'estudi sobre la significació dels espais públics a Barcelona, distribuïdes en els tres apartats d'acord amb les condicions de l'estudi contractat. Això no obstant, serà interessant fer unes observacions sobre el mètode i sobre els resultats.

Sobre el mètode, cal dir que ha estat un sondeig molt delimitat, però els resultats no variarien molt si s'haguessin consultat més usuaris quotidians, que són els qui majorment han contestat les enquestes sobre el terreny. Caldria, però, per confirmar algunes dades, *fer una anàlisi visual* amb l'ajuda de càmeres fotogràfiques i de vídeo, sistema avui dia molt utilitzat a Alemanya, amb un resultat molt interessant. L'ús que en fan els diferents grups és difícil d'analitzar mitjançant dibuixos directes, i les variacions segons clima, el període de l'any, etc., són difícils d'apreciar sense un vídeo que treballi tot el dia i tots els dies de la setmana.

És molt important interpretar aquestes dades i aquestes opinions a partir del que signifiquen. Uns usuaris diaris veuen les places com una totalitat espacial i temporal, a partir de la qual sempre hi ha aspectes positius i aspectes negatius, però la sensació i l'opinió és simultàniament física i social, estètica, ètica i lògica. Els usuaris expressen molt clarament en les seves respostes les contradiccions entre estètica i ús, estètica i conflicte social, estètica i lògica constructiva, etc. No manipulen les opinions ni pretenen justificar el seu gust amb opinions polítiques, ni defensar la seva ideologia amb una opinió falsa sobre la plaça, dient per exemple que els agrada quan de fet no els agrada. Crec que les respostes indiquen, sempre d'acord amb la cultura de l'usuari, la reacció estètica, ètica i lògica d'una sola plaça. I això és el que ha de ser en aquests casos. Els professionals i els intel·lectuals podran fer la seva valoració a un nivell més elaborat amb relació als coneixements més aprofundits que poden tenir de l'arquitectura, de la política o de la tecnologia, però mai no podran substituir a l'usuari que, amb la seva cultura, viu cada dia algunes hores en aquella plaça.

D'altra banda, a l'apartat 2.2, quan s'analitza breument l'arquitectura d'aquests espais i les intencions de les reconstruccions actuals, crec que poden trobar-se moltes correlacions entre les opinions dels usuaris i una crítica arquitectònica. Com hem vist, ningú no ataca la plaça dura ni defensa la plaça tova *in abstractum*, o com a problema ideologico polític, sinó com a resultat d'una anàlisi d'ús i d'una sensació estètica que va molt més enllà d'aquestes significacions. A més, els aspectes que són més fluixos en el disseny d'una plaça són els que els usuaris veuen amb ulls de dubte, d'insatisfacció, de poca cultura o d'improvisació.

En resum, voldria treure aquest pes d'ignorància que es vol posar sobre les espatlles dels usuaris i reconèixer les seves aportacions, totalment dignes, a un debat sobre la qualitat d'aquestes places i les seves condicions per a un millor futur. Partir d'una suposada d'ignorància és ja trencar tota possibilitat de diàleg. Intimidar amb arrogància és només una herència del franquisme que tenim tots l'obligació d'evitar, perquè, si no, generaríem violència. I la violència només genera més i més violència, mai no produeix saviesa.

2.2 L'anàlisi arquitectònica

L'anàlisi arquitectònica està formada per tres tipus de dades agrupades a continuació, plaça per plaça.

En primer lloc, algunes dades sobre la vegetació de les places que volen donar una pauta d'aquest important aspecte dels espais públics, moltes vegades completament abandonat. Josep Maria

Mascaró és un arquitecte especialitzat en les relacions entre arquitectura, jardineria i paisatge. El més interessant d'aquests tipus d'estudis és la coherència entre errors de disseny i errors d'adequació vegetal. Com que les plantes reaccionen naturalment a la llum, l'aire, la temperatura, el tipus de sòl, etc., una mala vegetació ho és per partida doble: perquè no creixerà i s'haurà de canviar i per que posarà de manifest els errors complementaris de disseny, a part, evidentment, de no donar el servei pràctic adequat.

El treball en equip entre arquitectes i experts en vegetació és un fet necessari avui com ho era en altres èpoques històriques, que estimaven els jardins i els parcs, públics o privats, de debò.

En segon lloc, unes dades històriques de les places en què són més remarcables i, en tercer lloc, les dades arquitectòniques necessàries per entendre els espais públics analitzats i les raons de les seves transformacions.

A partir d'aquestes dades i de les avaluacions fetes pels usuaris, resumides al capítol 2, apartat 2.1, anirem deduint una breu crítica de cada plaça en termes arquitectònics i, de la suma d'aquestes crítiques, traiem les conclusions generals sobre el problema de les tipologies dels espais públics, que es poden trobar a l'apartat 1.3.

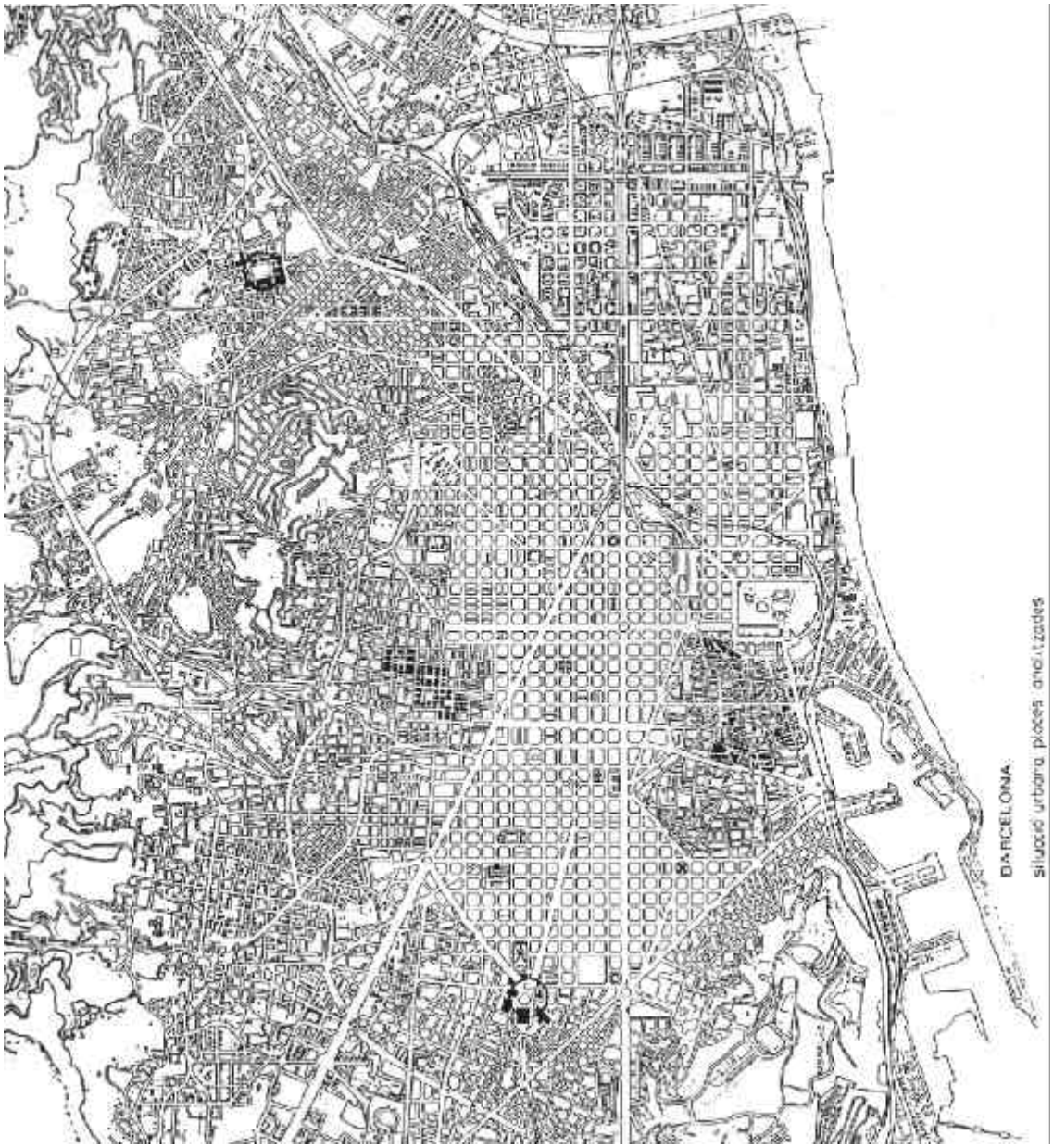
BARCELONA
situació urbana places analitzades

Plaça del Congrés
Documentació i comentari

Espai Plaça del Cardenal Cicognani

Espècies vegetals (vegetació bàsica)

Nom botànic	Nom comú	Unitats
Tipuana tipu	Tipuana	20
Nerium oleander	Baladre	--

Adequació de les característiques botàniques de les espècies al lloc

La tipuana. Arbre d'origen sud-americà, molt utilitzat en carrers i places de Barcelona. Té un creixement ràpid. El seu fullatge i les seves flors, de color groc, són vistoses. És delicat a les baixes temperatures.

El baladre és un arbust de fulla perenne molt resistent. El seu origen és mediterrani. Pot viure a l'ombra i té un creixement ràpid. És fàcilment atacat per pestes i li convé poda anyal. És verinós.

Adequació de les característiques morfològiques de les espècies al lloc

Els dos exemplars base estan exemplarment col·locats en aquesta placeta. Les tipuanes proporcionen un sostre verd i les seves fulles delicades matisen la llum i creen un espai fresc però gens enclotat. L'escala dels arbres és l'adequada per l'arquitectura del voltant. Els baladres emmarquen perfectament la plaça i creen una barrera que l'aïlla de la circulació del voltant.

Adequació de les característiques ambientals del lloc a les espècies

L'ambient a l'interior de la plaça possibilita l'aixopluc de la calor de l'estiu, sense formar un espai opressiu que d'altres espècies vegetals potser podrien provocar. Aquesta senzilla solució vegetal pot servir d'exemple per a placetes de característiques semblants.

Observacions i notes

La plaça principal del Congrés (plaça del Cardenal Cicognani). Comentari

El barri del Congrés té unes característiques molt particulars i aquestes s'han reflectit a l'enquesta i a l'estudi arquitectònic. Però ha quedat molt clar que només tindria sentit un estudi global del Congrés, amb la participació de tots els veïns i de les seves associacions, en aquest cas molt significatives.

Caldria "dignificar" els espais públics del Congrés sense minvar la seva vegetació, però augmentar-hi els serveis i el mobiliari urbà. Almenys, aquesta sembla que és una de les conseqüències del sondeig d'opinió. La història d'aquests espais és prou coneguda, però la base sociològica i ideològica no ho és tant; seria molt interessant escriure'n una monografia cultural i dels seus criteris arquitectònics.

En general l'arquitectura dels anys cinquanta és de molt baixa qualitat, per això el cas del Congrés és doblement interessant com a esforç de sortir de les deficiències d'aquells anys i construir un barri "integral" amb força espai obert i amb més d'un encert, malgrat que la seva arquitectura no tingui un valor artístic excepcional. Però, una vegada més, un grau molt baix de manteniment i de renovació podria fer que aquest barri s'anés degenerant a poc a poc fins a fer impossible qualsevol distinció amb d'altres barris construïts a la mateixa època però sense cap dels criteris de planificació utilitzats en el barri del Congrés.

Les respostes de les enquestes tenen un to nostàlgic i una certa sensació de degeneració, de manca de control, de vandalisme, que crec que s'expliquen per aquesta situació.

Poc més es pot dir dins els límits de l'estudi, com no sigui que aquests espais han funcionat durant tres decennis amb gran eficiència i que es mereixen atenció i cura.

L'informe ecobiològic posa en relleu la subtilitat de la tradició de jardineria a Barcelona.

Plaça Reial
Documentació i comentari

Espai Plaça Reial

Espècies vegetals

Nom botànic	Nom comú	Unitats
Phoenix dactilyfera;		
P. canariensis	Palma	25
Washingtonia robust	Palma	10

Adequació de les característiques botàniques de les espècies al lloc

Les palmes dels gèneres *phoenix* i *washingtonia* estan perfectament adaptades al clima mediterrani, i al de Barcelona en particular. Són vegetals de creixement ràpid. No són exigents respecte al tipus de sòl. El seu manteniment és senzill. Per tot això són adequades a aquest tipus de plaça.

Adequació de les característiques morfològiques de les espècies al lloc

Aquestes palmes, per la seva esveltesa i verticalitat, són apropiades per ser col·locades formant eixos, simetries i, en general, per ordenar visualment l'espai. Per això, la seva ubicació desordenada en aquest cas provoca un caos visual contradictori amb el caràcter de la plaça. La poca envergadura i densitat de la seva copa no les fan apropiades per crear zones d'ombra. Per això haurien d'anar acompanyades d'arbres que complissin aquesta funció, tal com ja existien a començament de segle en la mateixa plaça.

Adequació de les característiques ambientals del lloc a les espècies

El caràcter tancat i aïllat del lloc, la seva condició d'oasi urbà, requereixen una major densitat de vegetació, tant d'arbres com de cobertures. Aquesta vegetació complementària s'ha de col·locar fent-la compatible amb l'obertura de visuals que requereixen els edificis que conformen la plaça.

Observacions i notes

L'ordenació actual de la vegetació a la plaça provoca, conjuntament amb la resta d'elements verticals (fanals, pilons per subjectar les palmes) produeixen una sensació de caos i inseguretat i una pèrdua d'identificació de les direccions de la plaça (direcció dominant i direcció secundària).

La plaça Reial. Notes morfològiques

Víctor Balaguer:

"El terreno perteneció un día al convento de Capuchinos. Durante el gobierno constitucional de 1820 a 1824 fue demolido a consecuencia de la cesión que con Decreto de 5 de mayo de 1822 hicieron las Cortes al Ayuntamiento de Barcelona para abrir una plaza que debía denominarse de los Héroes Españoles.
En 1824 se volvió a edificar el convento en el mismo terreno pero de forma diversa, y extinguidas en 1835 las órdenes regulares, el cuerpo municipal reclamó del gobierno superior la confirmación de lo anteriormente acordado por las Cortes. Accedióse a la instancia del municipio barcelonés por Real Orden de 15 de marzo de 1848.
Desapareció entonces el Teatro Nuevo que se había levantado en aquel sitio, al ser por segunda vez demolido el convento, y el municipio resolvió construir en dicho terreno una plaza con pórticos. Se abrió un concurso el 2 de mayo de 1848. Diecinueve proyectos fueron los presentados, de los cuales salieron premiados tres: el primero y la medalla de oro al arquitecto Francisco Daniel Molina, el primer accésit y una medalla de plata al mismo, y el segundo accésit y otra medalla de plata al arquitecto José Oriol Mestres.
Se puso la primera piedra el 10 de octubre de 1848. El 19 de noviembre de 1850 se puso la primera piedra del monumento que debía erigirse en el centro de la llamada desde entonces Plaza Real, dedicado a Don Fernando el Católico.
La plaza mide 55 m x 83 m sin contar los pórticos cuyo ancho es de 5 m 50 cm.
Las calles afluyentes a esta plaza son seis: la de Colón que comunica directamente con la Rambla, el pasaje de Madoz, el pasaje de Bacardí, de propiedad particular.
Las restantes avenidas son únicamente producidas por las diferentes calles que ya existían antes de la formación de la Plaza Real, exceptuando la de Zurbano, que ha sido abierta posteriormente". (pàg. 210).

Carreras Candi:

"Dos monuments d'aquesta forma tractaven d'executar en aquell any 1849. L'un dedicat a Ferrán II lo Católich a la nova plaça dels Caputxins, la plaça Reyal." (pàg. 854)
"[...] Seguint lo progecte d'en Francesc Daniel Molina, premiat [...]. Resulta notable mérit del arquitecte fer aparexer com regular un lloch que no ho era, posant a un dels costats una arcada més. S'inspirá en lo neoclasicisme del segle XVII, copiant altres places similars franceses.
Once anys després de la cessió de los Corts, no estava acabada la Plaça Reyal, faltant-hi dos dels seus angles (1858)."
"L'Ajuntament Popular en 26 Janer 1869, acordà los canvis de noms... La Plaza Real, plaza Nacional [...]." (pàg. 2374)

La plaça Reial

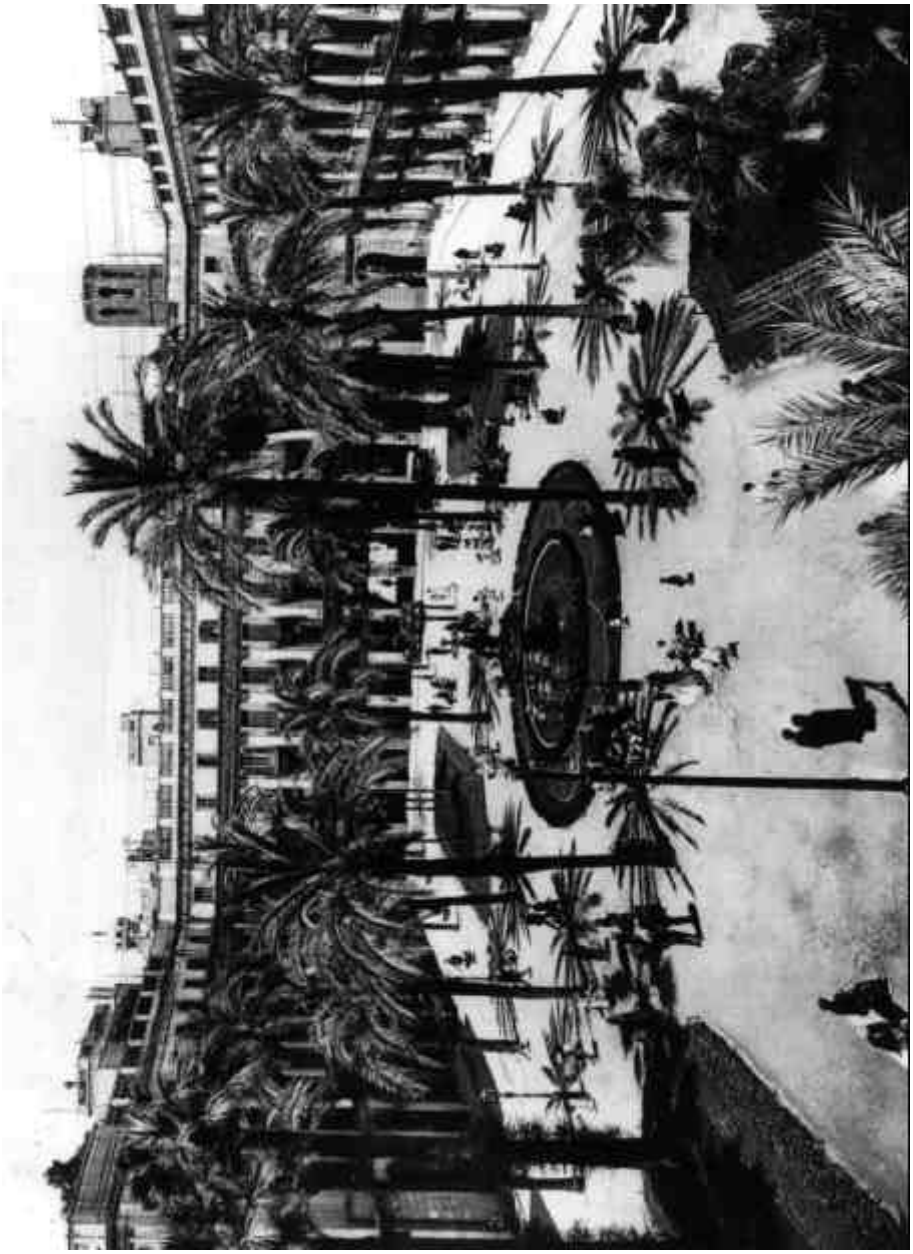

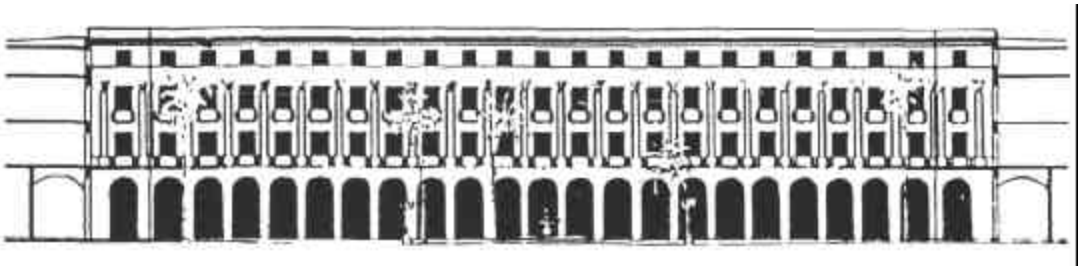

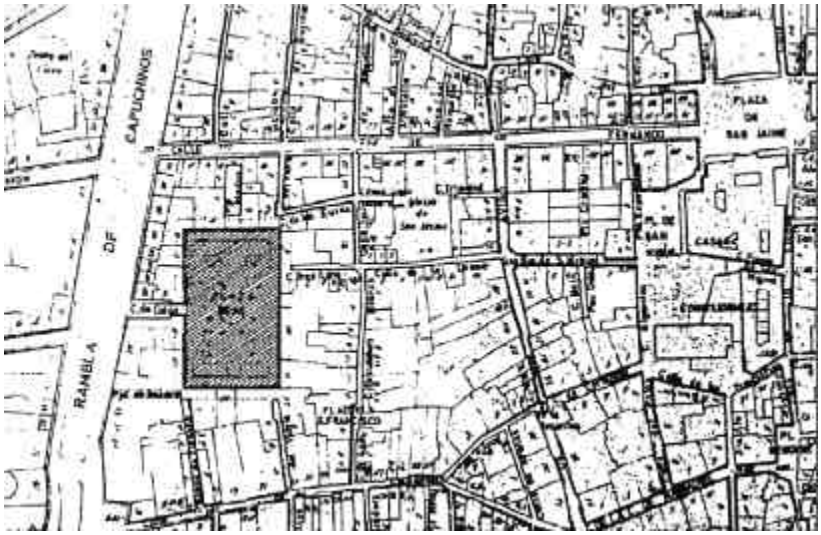
CAPUCHINOS
RAMBLA
DE
FERNANDO
PLACA
DE
SAN JAIME

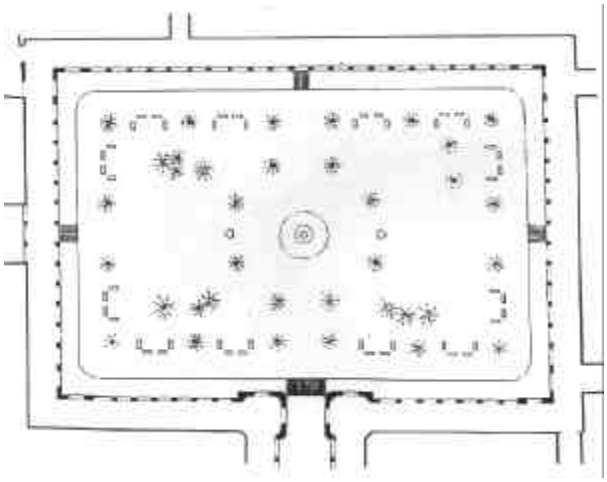

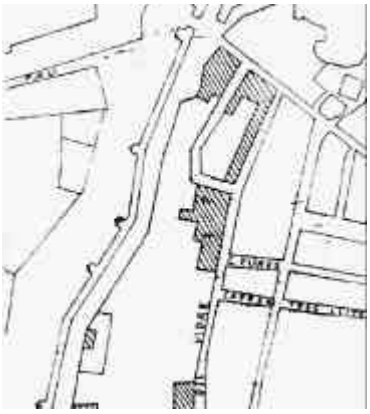

"Barcelona en 1492. Còpia de S. Sanpere y Miquel"

"Plan de Barcelona en 1823". (Primer enderroc del Convent dels Caputxins)

"Full núm. 5 del plànol de la Ciutat de Barcelona realitzat per José Mas Vila i gravat en 1842 per Ramón Alabern". (Reconstrucció del Convent dels Caputxins)

"Plano de la Ciudad de Barcelona. Manuel Sauri y José Mata Editores". (Segon enderroc del Convent dels Caputxins)

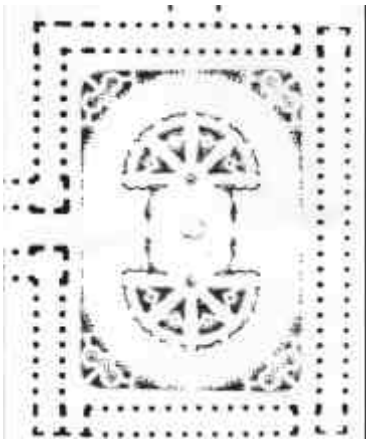

1850. Projecte defninitiu de F. Daniel Molina. Planta general i muntatge a l'interior de l'organització del jardí.

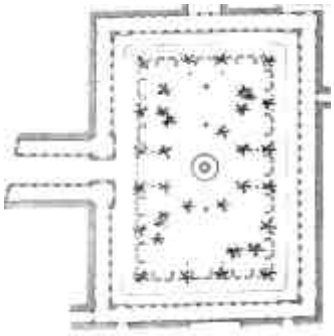

Estat actual

La plaça Reial. Comentari

El debat històric està encara obert sobre el paper important o completament superficial que la jardineria tenia en aquestes places neoclàssiques del segle XIX. L'estudi d'Ignasi Solà-Morales publicat a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB) demostra que la jardineria estava inclosa des del principi, en el projecte de Daniel Molina, i que no era un afegit. El que sí que era un afegit massa gros per les dimensions de la plaça era el monument al rei Ferran el Catòlic, que s'havia d'instal·lar al mig i que era una de les condicions del concurs de projectes.

L'estudi del sondeig d'opinió reflecteix l'error de plantejar la manca de jardineria com a condició *sine qua non* d'una postura progressista. Els usuaris afronten, com en aquells tests psicològics per desencadenar una violència psíquica mitjançant una situació impossible de resoldre, un dilema fals que no té solució: o bé et quedes sense jardins o bé has d'acceptar que el teu gust estètic pertany al grup dels conservadors, immobilistes i retardats culturalment i mentalment. Ningú no sembla estar en contra d'una "dignificació" d'un espai tan interessant i tan significatiu com la plaça Reial. En la documentació històrica es pot veure com l'opció actual ve després de molts intents de jardineria de diferents estils, sempre per recolzar un determinat període d'hegemonia històrica, mai arbitràriament. Sembla que la plaça Reial és com el nom dels carrers significatius que canvien cada vegada que hi ha un canvi significatiu de règim polític. En aquest cas, la democràcia ens ha portat la "plaça saló"; sense decoració vegetal o amb una decoració vegetal reduïda al mínim de les palmeres. Probablement, futurs governs municipals d'esquerres i de dretes ens en portaran altres rehabilitacions. Es tracta d'un canvi de nom, com en els carrers. El que és essencial, i en això tothom està feliçment d'acord, és que la plaça està més "dignificada", que calia rehabilitar-hi les façanes i treure'n la circulació, i que és molt important la iniciativa de mantenir un interès arquitectònic pels espais públics que han estat molt deixats per la Dictadura de Franco.

Els usuaris i els visitants, i els arquitectes del país i també de l'estranger, a part d'afrontar el mateix dilema psicològic que dèiem, acusen la plaça actual d'una certa manca de nivell en el disseny dels detalls. Això es deu en part al fet que la pedra de Montjuïc i la brutícia de Barcelona donen com a resultat un color grisós dels paviments. És una pedra que assimila la brutícia amb gran facilitat. Però el disseny de les entregues amb les palmeres, de l'entrega del paviment amb la font, els pòrtics, etc., semblen una mica massa primitius, atès l'entorn en qué es troben. Les limitacions del pressupost en poden ser la raó, però això no justifica els resultats.

Arquitectònicament, doncs, la plaça continua essent una de les més boniques i més significatives de la ciutat. Crec, a més, que pot continuar generant un debat molt interessant, fins i tot escolar, de quina és la millor solució de la plaça, ja que tenim a la vista mil i una solucions que no han durat gaires anys: no hi ha enmig o què cal posar-hi? Quin paper té la vegetació en aquesta plaça? Com en el cas de la rehabilitació de l'Eixample, l'ús i la forma de la plaça Reial de Barcelona continua essent una qüestió polèmica des del seu origen. Potser un dia veurem que la solució seria un sostre de vidre i un hivernacle: És això d'esquerres o de dretes? En tot cas, potser seria una defensa en contra de la contaminació.

Finalment, és essencial a la plaça Reial el futur del seu comerç, la qualitat dels bars, botigues, etc., i la renovació dels actes culturals, les fires, etc., que es poden promoure al seu interior. Una "plaça saló" és per veure-hi coses i persones de manera agradable i confortable, i això està renyit, amb palmeres o sense, amb un ambient d'inseguretat i de manca de qualitat en la vida comercial.

Les places de Gràcia
Documentació i comentari

Nota: Les places de Gràcia han experimentat molts canvis en els seus projectes; aquesta anàlisi només fa referència a la situació i a les propostes d'una primera fase en la qual les places estaven en construcció i els projectes en procés de renovació.

Espai Plaça de Rius i Taulet

Espècies vegetals

Nom botànic	Nom comú	Unitats
Tipuana tipu	Tipuana	10
Platanus x hibrida	Plàtan	9

Adequació de les característiques botàniques de les espècies al lloc

La tipuana, d'origen sud-americà, és un arbre molt utilitzat en carrers i places de Barcelona. Té un creixement ràpid. El seu fullatge i les seves flors, de color groc, són vistoses. És delicat a les baixes temperatures.

El plàtan és un arbre rústic, de creixement ràpid i vigorós. És molt resistent, s'adapta bé a les condicions climàtiques adverses. Molt utilitzat també en carrers i places de la ciutat.

Adequació de les característiques morfològiques de les espècies al lloc

La col·locació d'aquestes dues espècies a la plaça està feta correctament. Els plàtans ocupen el cantó nord de la plaça, amb dues fileres que proporcionen ombra a l'estiu. Les tipuanes, col·locades als laterals de la plaça, l'emmarquen, acusant el monument que hi ha al centre. Les diferències d'escala i morfològiques de les tipuanes i els plàtans individualitzen les dues espècies, que aconsegueixen complementar-se.

Adequació de les característiques ambientals del lloc a les espècies

La combinació de tipuanes i plàtans proporciona dos ambients de vegetació a la plaça. La ubicació correcta dels bancs ajuda a ressaltar aquest fet. Els espais de sol i ombra estan ben resolts a causa de la diversitat de fullatge i ombra que ofereixen les dues espècies vegetals. L'espai estudiat ofereix, doncs, possibilitats de relaxament i descans en una zona especialment densa de trànsit i edificació. Al llarg de les estacions hi ha una diversitat cromàtica i formal que s'identifica amb el cicle de la naturalesa.

Observacions i notes

Les places de Gràcia. Notes morfològiques

Carreras Candi:

"A 1826, 4 de juliol. Axís sembla de l'autoritsació d'edificar 71 cases a Gracia, «haciéndose una plaza que se denomine plaza de la Reyna Amalia, eximiendo a los nuevos edificios que se construyan en el terreno cedido por Dña. Agueda Trilla y de los demás propietarios, del catastro por diez años», etc. (1)
Quatre anys més tart na Agata Trilla obría altra plaça y carrers de 30 pams junt al Carrer Mayor (5 febrer 1830). La plaça dita de Sant Antoni, de 100 x 120 palms, y los carrers anomenats de Santa Agata, Santa Rosa, Badía y Trilla." (pàg. 2590)

(1) Acuerdos 1126, f. 432:

"El Exmo. Ayuntamiento... Acuerda que comunicándose a la oficina de Catastro, se registre original en el libro y lugar correspondiente: un oficio de 28 del mes p.pdo con que el secretario del Supremo Consejo, D. José de Ayala, por resolución del tribunal, comunica al Exmo. Ayuntamiento para su inteligencia y efectos convenientes, que el mismo consejo en vista a lo representado por el Gobernador Corregidor de esta ciudad con fecha de 31 de Agosto del año p.pdo relativo a que se conceda permiso para edificar 71 casas en el sitio llamado de Gracia de la misma, haciéndose una plaza que se denomine plaza de la Reyna Amalia, eximiendo a los nuevos edificios que se construyan en el terreno cedido por Dña. Agueda Trilla y de los demás propietarios, del catastro por diez años, de los planos que por otro gobernador se acompañaron y se le devuelven, de las diligencias e informes dados por los arquitectos e intendente del Prado y de lo expuesto sobretodo por el Sr. Fiscal, acordó elevar a S.M. como lo hizo en consulta de 11 de Marzo, lo que creyó oportuno y por Real Resolución a ella dada se ha dignado conceder la expresada gracia de que se construyan las 71 casas en el sitio llamado de Gracia con los caminos públicos que demarca el citado plan, denominando la plaza de la Reyna Amalia, eximiendo a los nuevos edificios de la contribución del catastro por 6 años contaderos desde que se le haga saber la gracia, esceptuándose los censos, censales y demás derechos que emanen de ellos: de cuya Real Resolución ha acordado el cumplimiento el referido Consejo."

"Separadament del carrer de Gràcia, hi habian en aquest districte moltes rajoleries y camps de conreu, ab bones pagesies y habitacions per los propietaris: a les millors no hi mancava capella pública, com les de Can Sant Pere, Can Compte, Can Alegre de Dalt, etc. Sobressorti sobre totes elles, al final lo segle XVIII la construida per la viuda de virrey del Peru Manuel Amat, calificada de torra de la *Virreyna* fins sa total desaparició, transformant-se en l'actual església de Sant Joan (21 Abril 1878).
La Virreyna era un edifici original, amb 4 torres als angles rematant ab piramide y una gran extensió de terra amurallada, disfrutant de velles vistes vers les afores de Barcelona y tot lo Pla...; en 1872 (16 Febrer) se parla de fer-hi la església de Sant Joan; en 1875 (15 Janer), los propietaris dels carrers del Solidari, Méndez Nuñez, Encarnació, Montmany y del Camp y Torrent d'en Vidalet, demanaren al Ajuntament «la apertura de las calles interceptadas por los prolongados muros de la Virreyna». No consenti la Junta del Hospital en que atravessas dita finca lo carrer del

Or fins empalmar ab lo de la Encarnació (26 Octubre 1875)... Després de llargues discussions, obtenint autorisació, l'Hospital de la Sta. Creu va vendre la Virreyna y invertir los diners procehidors en fer un manicomi (1877), s'urbanisa en 1878, segons projecte del Municipi, construint-hi la església de St. Joan (21 Abril 1878-7 Setembre 1884). Ab bon criteri se posa a la plaça alllí formada lo nom de la *Virreyna* (18 y 25 Juny 1878), ab que encara es coneguda. Sa urbanisació s'acerda en 4 Desembre 1885, colocant-hi los propietaris un fran fanal de 5 llums (28 Juliol 1886." (pàg. 982-983)

Josep M. Vilarrúbia i Estrany, Els carrers de Gràcia:

"A la Plaça de la Virreina antigament hi havia el palau de la Virreina, construït per encàrrec de Manuel Amat, més conegut per Virrei Amat. El fet d'haver quedat vídua la seva muller, Maria Francesca Fivaller i Bru, va donar peu que la gent comencés a denominar l'edifici) igual que el de la Rambla barcelonina) amb el sobrenom de la Virreina.
Després de diversos canvis d'amos, l'any 1821 el fan servir d'hospital per als afectats per la febre groga. Dinou anys més tard serà hospital militar, caserna d'infanteria, presó militar) època en la qual és coneguda popularment l'edificació com "la Casa Forta de Gràcia".
L'església de Sant Joan data del 1884. Per això el denominatiu popular ha estat en general el de plaça de Sant Joan.
Hi conflueixen els carrers d'Astúries, Torrijos, Església i Santa Creu." (pàg. 93-94)

Carreras Candi:

"Gràcia no obehí la ordre [...] protestant de la convocatoria de Corts Constituyents i declarant no aceptaría altre govern que lo republicá (13 Febrer 1873).
Proclamada la republica, ho solemnisá plantant l'arbre (un cedre) que la simbolisava en la *plaça del Sol*, voltat d'una rexa (23 Febrer 1873); al replantar-lo 23 anys després se digué substituía al «que existe muerto y simbolizaba la libertad» (5 Juny 1896)." (pàg. 2624)

Josep M. Vilarrúbia i Estrany, Els carrers de Gràcia:

"Per a qualsevol gracienc, la plaça dels Encants. Ací hi hagué l'Arbre de la Llibertat.
Llegint les Actes de l'antic Ajuntament, podem veure un acord del 30 de Juliol de 1872, fent referència a l'actual indret. Aquell dia acordaren que qualsevol venedor ambulant que utilitzés aqueixa plaça com a mercat, per a cada una de les parades pagaria un arbitri de 10 pesssetes l'any." (pàg. 84)

Carreras Candi:

"En la placeta formada a la unió de la Baxada d'en Cassador ab lo carrer de Baseya, hi había unes escales que salvavan lo desnivell final. La nova urbanisació se realisa en 30 Octuvre 1818, posant-

li lo nom de plaça de la reyna Isabel en memoria de la muller del Rey d'España, la que a poch morí, en 26 Desembre 1818. Lo carrer de les escales d'en Cassador era, en 1819, lo d'enfront la esglesia de S. Just." (pàg. 2244)
"Comptades millores s'efectuaren, en 1824 nivelació de la placeta de Baseya, al peu de la baxada d'en Cassador, dita en 1818, plaça de la reyna Isabel" (pàg. 829)

Josep M. Vilarrúbia i Estrany, Els carrers de Gràcia:

"L'acord del 13 d'agost de 1940 indica el denominatiu com a recordatori de la unió de «[...] los partidos Falange y Tradicionalista de las Jons [...]», la Unificació.
Abans era la plaça d'Isabel II, que la gent coneixia simplement amb el nom d'Isabel, sense cap altra qualificatiu. També se'n deia plaça del Mercat (ben determinant i viu), a més, dugué el nom de plaça de la Revolució.
És entre els carrers de Verdi, Terol i Ramon y Cajal." (pàg. 91)
La plaça del Diamant és la més famosa de Gràcia, com a mínim, si no la més llegida. L'any 1860, Simó Singla va vendre terrenys de la seva propietat a Josep Rossell i Isbert, regidor de la Vila i de professió joier.
Per mor de la professió del nou propietari, els carrers i places formats per Rossell porten encara avui noms relacionats amb el món de la joieria.
Des de l'any 1980 hi ha una plaça que recorda la novel·la escrita per Mercè Rodoreda." (pàg. 26)

La plaça de la Virreina

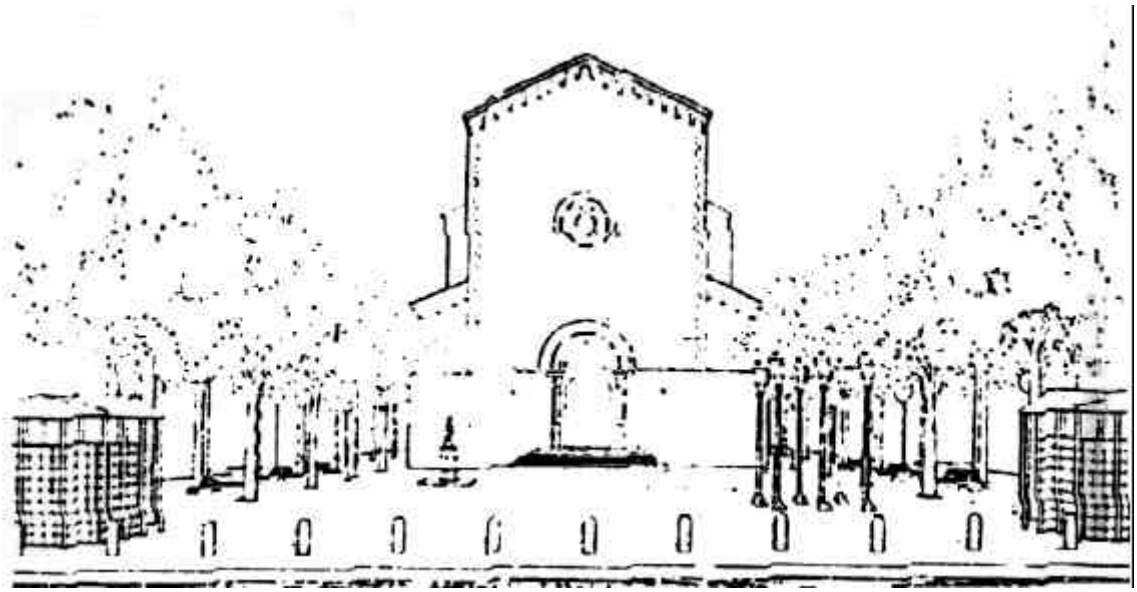

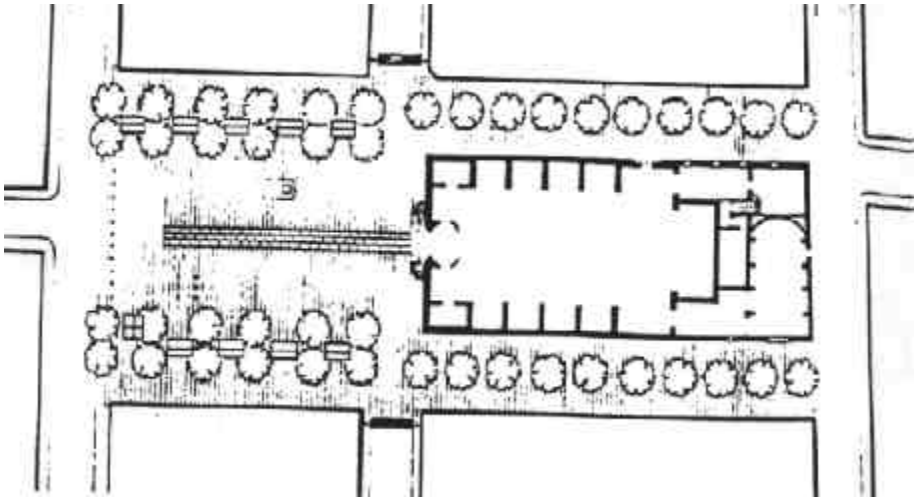

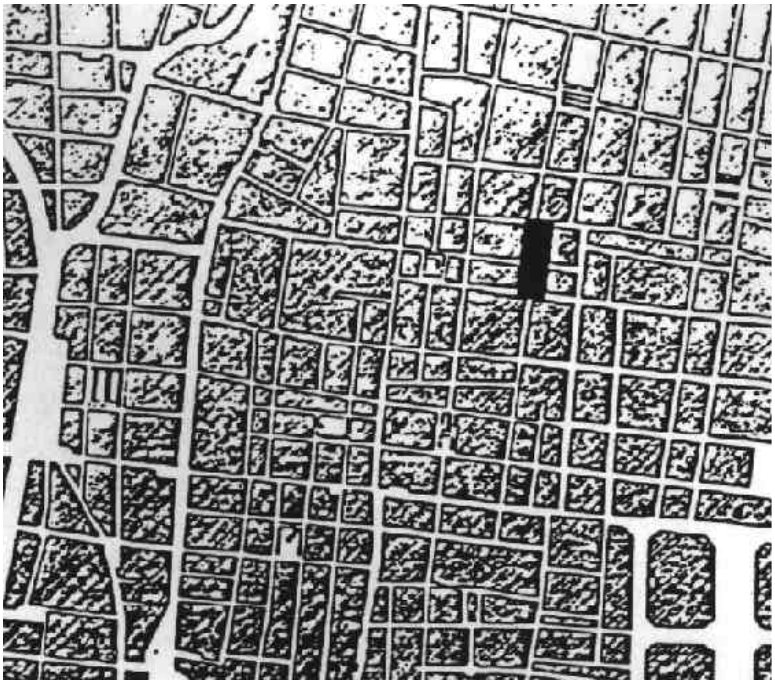

La plaça de la Unificació

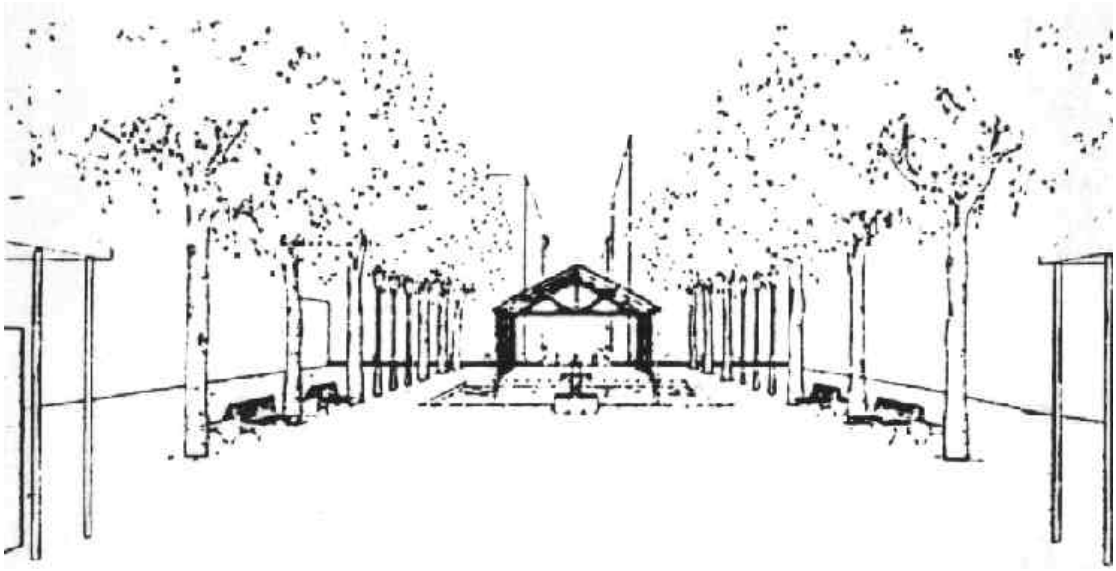

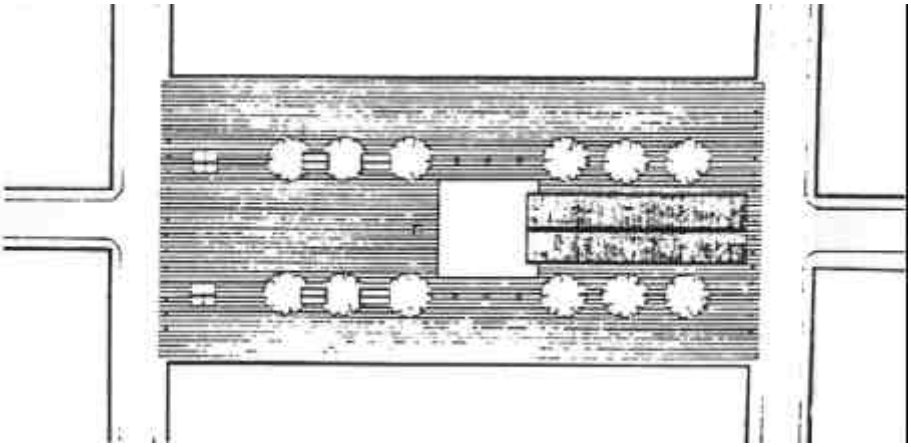

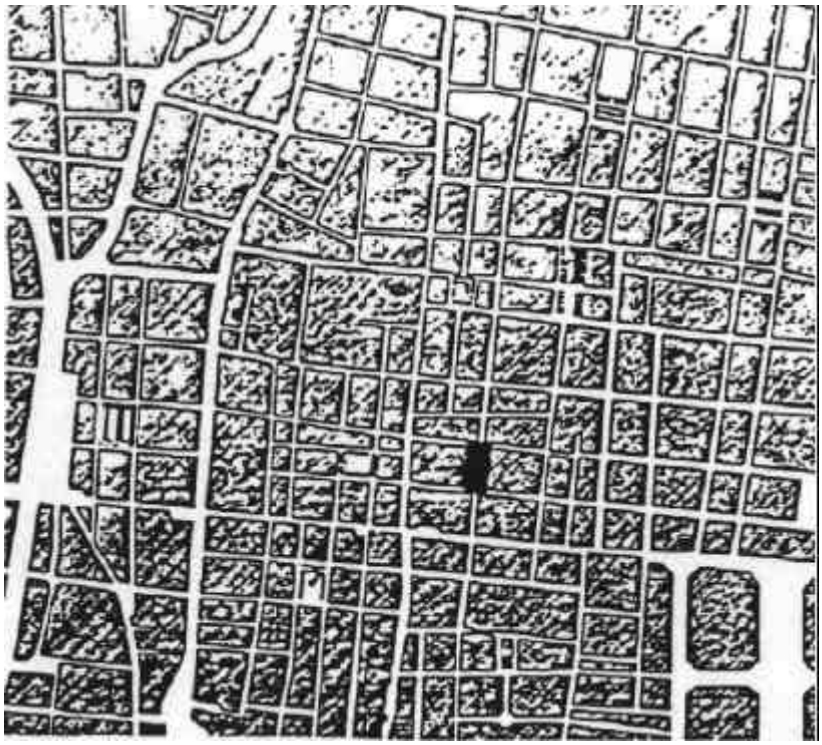

La plaça de Rius i Taulet

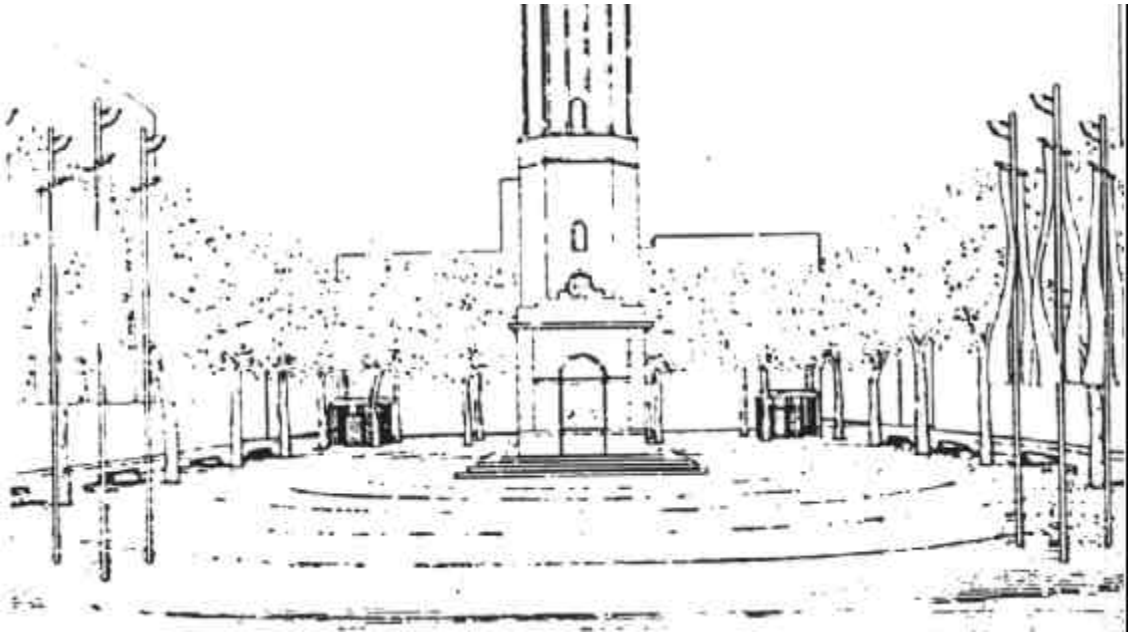

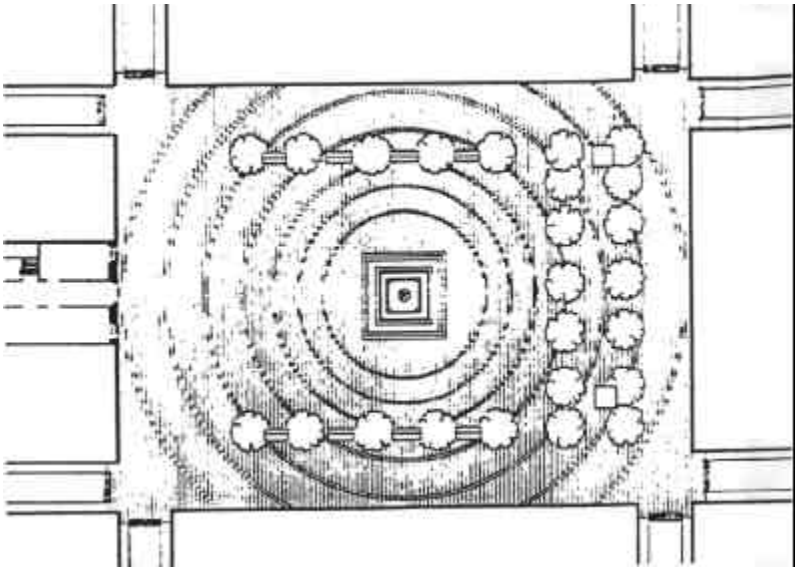

La plaça del Sol

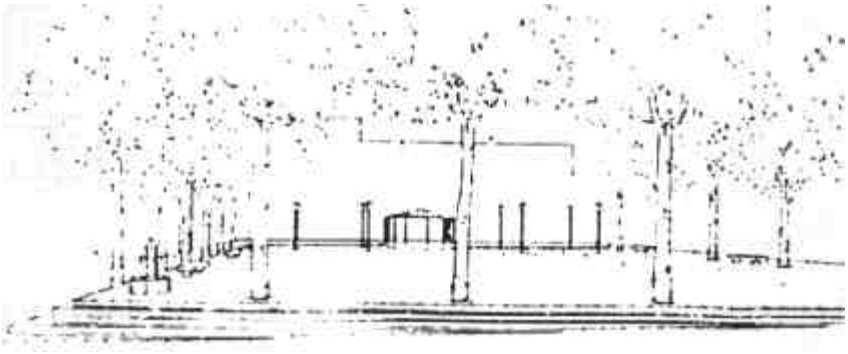

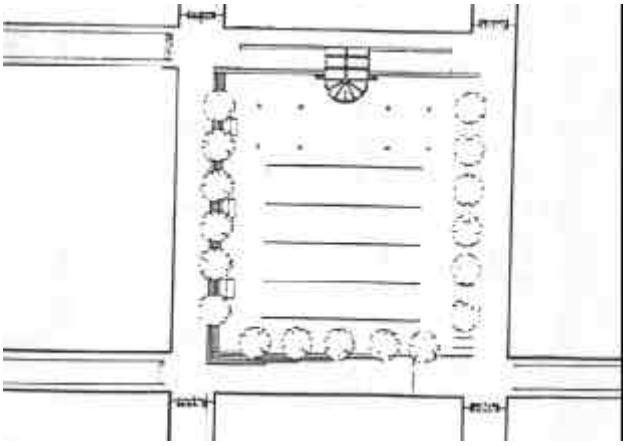

"Plano de Gracia y de su Territorio levantado por D. Tomás Sanmartí en Feb. 1845"

"Plano de Gracia y su Territorio"

Juny de 1889

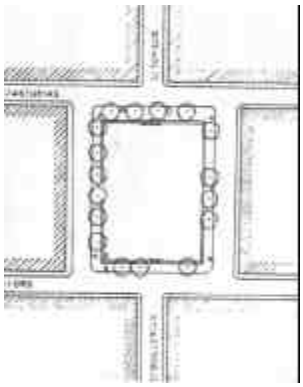

Plaça del Diamant. Estat actual

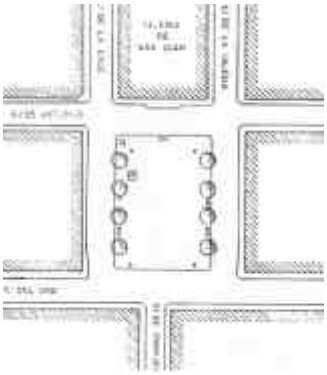

Plaça de la Virreina segons el "Pla de la Ciutat" de l'Ajuntament de Barcelona. 1984

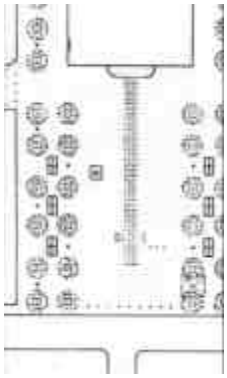

Plaça de la Virreina. Estat actual

Plaça del Diamant abans de la reforma de 1984-1985

Plaça de la Unificació. Estat actual

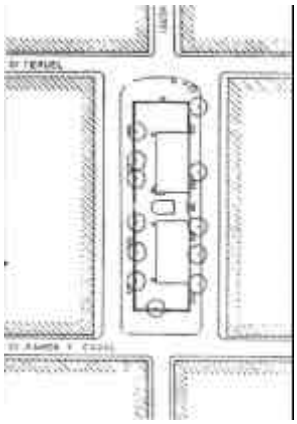

Les places de Gràcia. Comentaris

Tal com es pot deduir de les notes històriques precedents, les places de Gràcia van generar-se a partir de l'acord de l'Ajuntament de Barcelona de disminuir les càrregues fiscals als propietaris que en fer la parcel·lació de les seves propietats deixessin unes places de propietat pública i ajudessin a la seva organització. Les places estan, doncs, relacionades amb l'estructura de la propietat, la qual és sovint més "racional" que d'altres sistemes i processos molt més racionalitzats.

Les opinions amb relació a les places depenen molt del tipus d'usuari, però en conjunt són menys negatives que les opinions amb relació a d'altres renovacions amb més importància arquitectònica i monumental.

Gràcia té una gran potència social com a barri i les activitats al carrer són, de fet, l'atracció més important. Els veïns no estan d'acord amb algunes de les solucions, però estan satisfets de la millora global que pressuposa la transformació o "dignificació" dels seus espais públics.

Deixant a part el cas de la plaça de la Unificació, ja que el projecte no està realitzat, direm algunes idees amb relació a les altres places.

La plaça de la Virreina

Sembla que la reforma ha tingut un bon acolliment.

El disseny respon a l'estructura de la plaça amb un front monumental i organitza els bancs, la circulació, la il·luminació, etc., amb efectivitat.

Un element recentment introduït com a mobiliari urbà: els tres pals de bandera, col·locats a tot arreu, trenquen una mica la idea d'harmonia del projecte; potser s'hauria de repensar aquest procés d'elements prefabricats aplicat a qualsevol mobiliari urbà. Aplicar aquest sistema als semàfors sembla adient, però a tot: quioscs, pals de bandera, seients, etc., no és tan clar.

La plaça del Diamant

En comentar el sondeig d'opinió ja he indicat algunes de les raons per les quals aquesta plaça ha estat fortament rebutjada per molts dels seus usuaris en contraposició amb la plaça de la Virreina.

L'estratègia d'envoltar un espai amb un mur i unes grades per aïllar-lo dels cotxes és com fer ponts sobre una autopista tot i dient que d'aquesta manera l'autopista "ja no és una barrera". Malauradament, el resultat és pitjor sovint que un pas de vianants a peu pla. La densitat de circulació i el soroll i fums no es poden solucionar amb aquests estris tan senzills. Les intencions

dels arquitectes no eren equivocades, però sí que en aquest cas es pot dir que el remei ha estat, sinó pitjor, bastant inoperant a causa de la malaltia de la degeneració dels espais públics.

La sensació d'incomoditat, d'ofec i de tristesa no ha minvat, al contrari, la forma actual de la plaça, transformada i dignificada, ha posat en relleu les característiques poc agradables de l'espai i ha actuat com a revulsiu en lloc de ser un punt d'atracció. Crec que és un cas que mereixeria una anàlisi psicològica i sociològica més detallada.

La plaça del Sol i la plaça de Rius i Taulet

Dos espais que no es poden analitzar totalment perquè les transformacions estan a mig fer.

Les enquestes fetes donen un resultat de dubte; ningú no vol comprometre l'opinió fins que les places estiguin acabades del tot i utilitzades, i això dóna la idea que els usuaris no volen judicar abans de posar-hi els peus i comprovar empíricament els resultats sobre el seu cos.

La plaça del Sol s'està construint amb un luxe de detalls i un pressupost molt més elevat que el de les altres places. Veurem si això s'expressa en l'avaluació final.

Les opinions insisteixen que s'hi pot jugar molt bé a futbol però que d'altres activitats continuen sense resposta. En l'estat actual d'obres, però, moltes de les respostes la troben lletja perquè hi ha massa pedra, poc mobiliari urbà, etc.

La plaça de Rius i Taulet té una avaluació ara, abans del canvi, excel·lent: "És superinteressant aquesta plaça, no saps tu la quantitat de gent que ens trobem aquí". "Aquesta plaça s'ha fet a si mateixa al voltant de la torre"; aquesta definició de plaça em sembla d'un gran interès poètic i sociològic, i sembla que molts dels usuaris la comparteixen. "És una plaça molt maca per l'estructura que té en el seu conjunt. Una mica de jardí i uns pocs arbres la convertirien en immillorable". Sense comentaris. (vegeu el bon comportament de la vegetació en l'informe.)

Comentari de conjunt

El conjunt d'aquestes places es mereixeria una monografia, feta en relació íntima amb els usuaris. La història de la Barcelona costumista està en aquests espais petits i degenerats per l'especulació, el trànsit o el soroll. No era un disseny fàcil, no ho és mai el disseny d'uns espais públics petits i repetits i relacionats en la memòria i en la realitat d'un passeig. Els resultats no són ni excel·lents ni dolents, però potser hom té la sensació que molts factors, a més de la circulació, la densitat i la brutícia, se'ns escapen. Potser caldria haver pensat en un disseny urbà específic de Gràcia en dimensions i en qualitat, amb detalls més íntims o en experiències d'ús noves, diversificades i pactades amb els veïns, que semblen aclaparats per la pedra que els ha caigut a sobre.

En tot cas, la dignificació és un fet i la polèmica és oberta. La conseqüència més immediata a què arribarem en els propers anys és que un "contenidor" rígid i de pedra no és un lloc d'usos flexibles, de fàcil adaptació a canvis d'ús o als diferents usos de cada grup d'edat. Només és excel·lent per al futbol, l'esport nacional.

La plaça de Sants
Documentació i comentari

Espai Plaça dels Països Catalans

Espècies vegetals

Nom botànic	Nom comú	Unitats
Hedera helix	Heura	5

Adequació de les característiques botàniques de les espècies al lloc

L'heura és una trepadora de creixement lent, que requereix llocs ombrívols i frescos per poder-se desenvolupar amb plenitud. És per això que l'ambient assolellat i obert de la plaça fa que els exemplars plantats estiguin a punt d'extingir-se.

Adequació de les característiques morfològiques de les espècies al lloc

Els cinc testos cilíndrics amb heura plantada, adossats a una estructura metàl·lica vertical, no guarden cap relació amb la resta de disseny de la plaça, raó per la qual presumiblement hi han estat col·locats posteriorment i cap d'elles no arriba a cobrir les pantalles que els eren destinades. Tant la seva pobra aparença com la seva reduïda escala es desvinculen totalment de la resta de la plaça.

Adequació de les característiques ambientals del lloc a les espècies

L'heura plantada no guarda cap relació ambiental amb la plaça ni cobreix cap necessitat, ja que no està cobrint cap mur ni parament ni està fent cap mena d'ombra. Els testos, d'una dimensió desmesurada pel que hi ha plantat, més aviat fan funció de papereres. Ens trobem així que l'únic representant del regne vegetal a la gran plaça està maltractat i s'està morint.

Observacions i notes

La plaça de Sants. Comentari

És una plaça molt singular, especialment perquè és damunt d'una estació de ferrocarril, que està en un espai urbà en plena renovació i reconstrucció; per això l'avaluació és molt provisional.

Les característiques arquitectòniques apunten més al futur que al passat. Malgrat les opinions molt negatives dels usuaris, crec que cal fer en aquest cas una reflexió sobre la seva dimensió futurista. Aquesta dimensió implica que l'experiència prèvia d'un usuari de com cal caminar, córrer, veure, prendre el sol, asseure's, etc., no serveix en aquesta plaça; és com si hom entrés en una ciutat d'un planeta imaginari, desconegut: ensopegaria en uns graons, en lloc de relliscar es trobaria enganxat materialment a terra, es veuria obligat a asseure's d'esquena o a compartir de manera insòlita el seu espai, hauria d'aprendre a caminar en un terra de pedra amb lleugeres oscil·lacions de pocs graus, però suficients com per produir una nova sensació kinestèsica mai experimentada. Això, aquesta distorsió de l'antropologia és el que té d'insòlit la plaça de Sants.

Els límits d'aquesta experimentació són molt amplis i es tracta d'una manera de fer arquitectura que comença a estendre's amb gran rapidesa pel món; per tant, caldrà fer classes a les escoles si no volem que els nostres infants ensopeguin i es trenquin un os.

I sense ironia. És un nivell de qualitat de disseny superior al normal però des d'una perspectiva estètica insòlita, nova i, fins al moment, difícil d'entendre. És molt interessant que la reacció dels usuaris no ha estat negativa amb relació a l'estètica; hi han casos que sí, però molts critiquen la plaça no a partir de la seva estètica, sinó pel fet que dins d'aquesta estètica hauria també estat possible acollir reivindicacions d'ús i aconseguir un grau de confort més elevat per als usuaris habituals. És una plaça pensada per als usuaris de pas, que utilitzen l'estació, no per als habituals o residents.

Les característiques arquitectòniques de la plaça estan a molta més alçària que el nivell de construcció (es rovellen ja els elements), de manteniment i, és clar, de l'intent de posar una nota "verda" de vegetació sense cap sentit bioecològic, com indica l'anàlisi de l'arquitecte Mascaró.

En conclusió, es pot dir que aquesta plaça singular i en un àmbit urbà en plena reconstrucció és una experiència estètica, antropològica i arquitectònica de la qual no sabem encara el resultat final, justament perquè és un plantejament futurista el que li dóna sentit. Les opinions de la gent, però, crec que delimiten amb raó les deficiències d'una actitud arquitectònica que, en el límit, pot produir un desencant del funcionalisme per les seves característiques de perversió funcional, característiques que en l'arquitectura, com deia Georg Lukács, poden comportar en el nivell físic la mateixa incomunicació i manca de sentit que tindria o ha tingut la invenció artificial d'un llenguatge artificial mundial com l'esperanto a partir d'una fonologia i una semàntica completament artificials, desconegudes per tothom i estranyes a qualsevol llengua, o el que seria pitjor, una barreja de llengües. En tot cas, un tema apassionant.

La plaça dels Països Catalans. (1982)

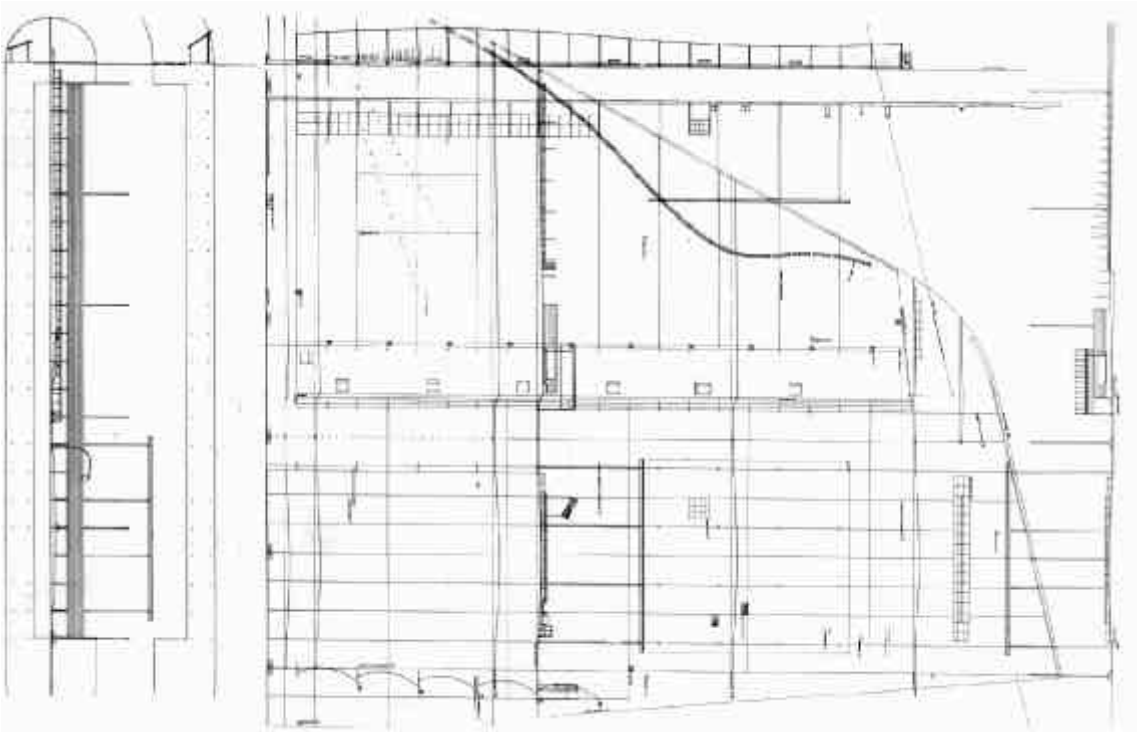

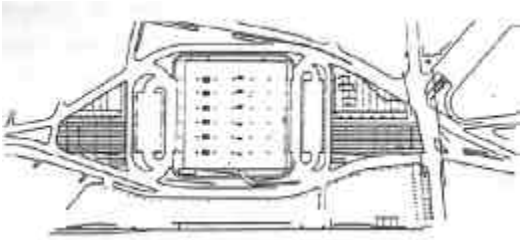

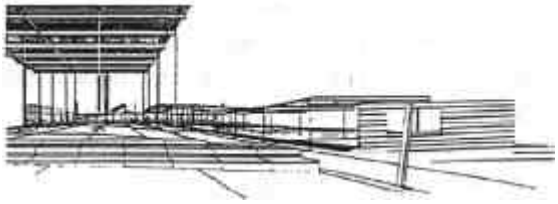

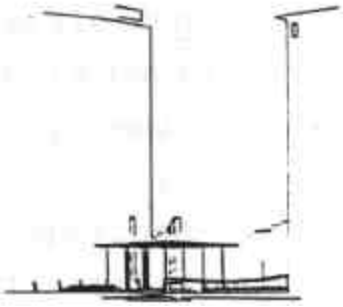

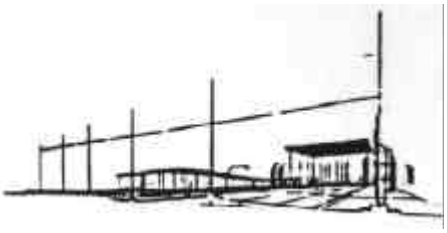

Places de Sant Agustí i Sant Pere
Documentació i comentari

Espai Plaça de Sant Agustí

Espècies vegetals

Nom botànic	Nom comú	Unitats
Tipuana tipu	Tipuana	6
Populus tremula	Trèmol	4

Adequació de les característiques botàniques de les espècies al lloc

La tipuana. Arbre d'origen sud-americà, molt utilitzat en carrers i places de Barcelona. Té un creixement ràpid. El seu fullatge i les seves flors de color groc són vistoses. És delicat a les baixes temperatures.

El trèmol és un arbre rústic. Resistent a la sequedat. Té un creixement ràpid i una llarga vida.

Adequació de les característiques morfològiques de les espècies al lloc

El llarg pecíol de les fulles del trèmol fa que aquestes es belluguin amb la brisa més lleugera, i facin una sensació de frescor. Les tipuanes són molt adequades a una plaça d'aquestes característiques. El nombre elevat (10 unitats) i les dimensions més que regulars dels exemplars existents fan que l'espai quedi excessivament tancat. Les dues espècies estan col·locades indiferenciadament, de manera que es produeix un cert caos visual en barrejar-se els diferents fullatges.

Adequació de les característiques ambientals del lloc a les espècies

La gran estretor dels carrers de la zona i l'alta densitat d'habitatges justificarien que l'espai de la plaça fos ambientalment més obert i assolellat, cosa que no s'aconsegueix a causa de l'excessiu nombre d'arbres i la seva col·locació incorrecta.

Observacions i notes

Plaça de Sant Agustí Vell. Notes morfològiques

Víctor Balaguer:

"Junto a los restos del antiguo convento de San Agustín, demolido en gran parte en 1718 para la formación del glacis de la Ciudadela.
Antiguamente se denominaba Pont d'en Capderà por existir en él un puente construido sobre la acequia Condal que por allí pasa todavía, aunque por conducto subterráneo. En aquella época se alzaba junto a este puente la casa común de peso.
Todavía existe (1866) gran parte del edificio que fue morada de los religiosos agustinos. Acababa apenas de rematarse la obra de este edificio en 1718, después de haberse comenzado en 1349, cuando para el glacis de la Ciudadela fue preciso derrivar gran parte." (pàg. 32, tom 1)

Carreras Candi:

"Cinc eran los maells o escorxadors de Barcelona en 1310... Lo mell del pont d'en Campderà, junt a la vella vía romana y capella de Sta. Eulalia, actualment plaça de Sant Agustí Vell." (pàg. 383)

"Eran interessants les façanes pintades de la plaça de Sant Agustí Vell nº 9." (pàg. 842)

Remodelació de les plaçes Sant Agustí i Sant Pere

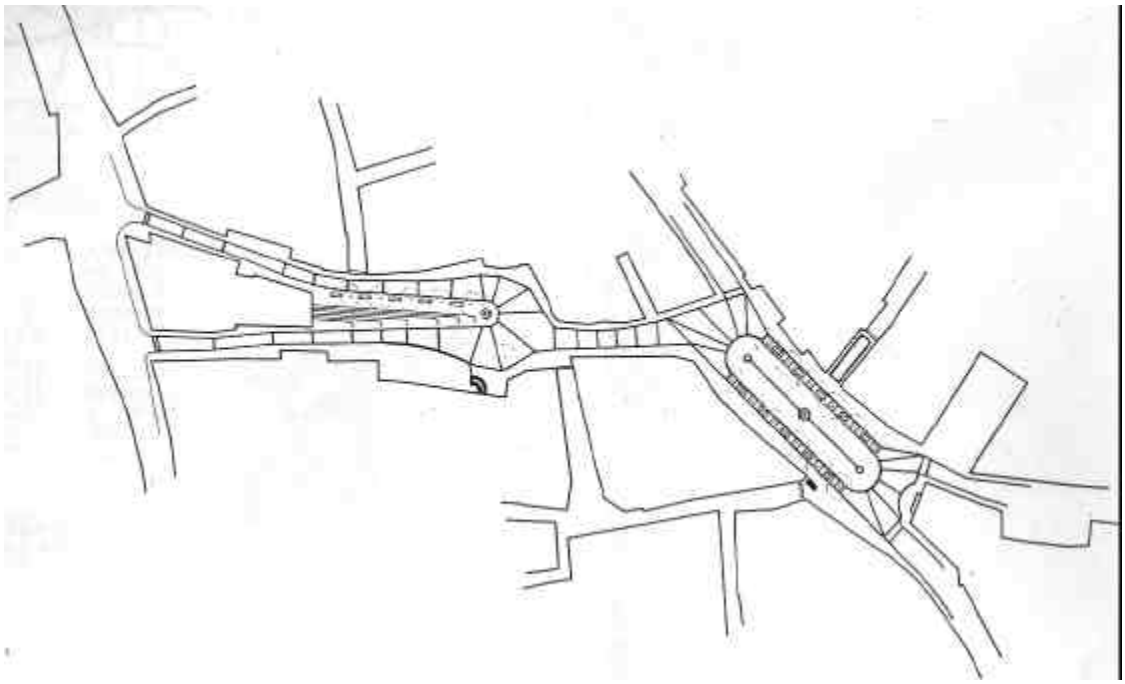

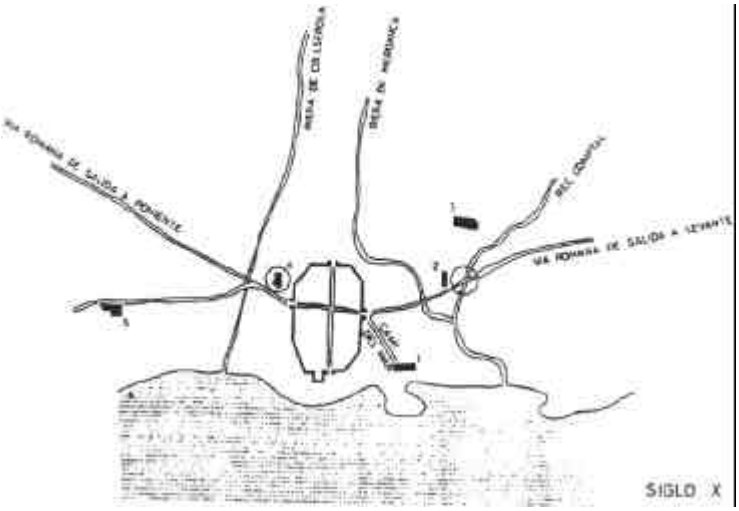

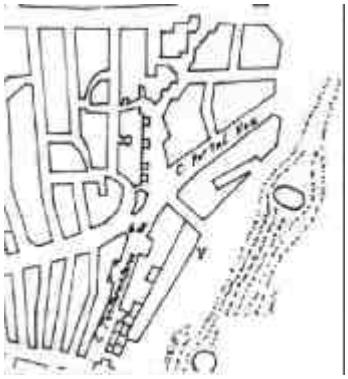

"Barcelona en 1492. Copia de S. Sanpere y Miquel"

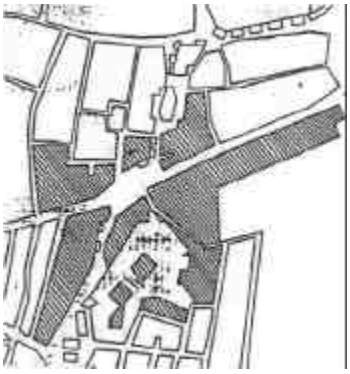

"Plan de Barcelona en 1840." Editat per Oliva

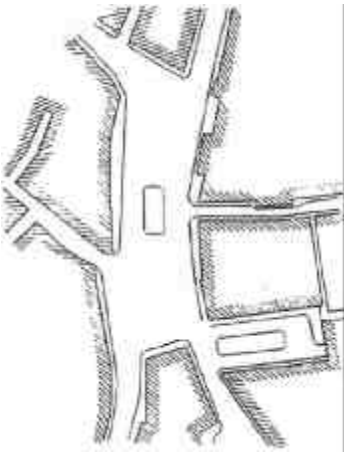

Segons el "Pla de la Ciutat" de l'Ajuntament de Barcelona. Consultat en 1984

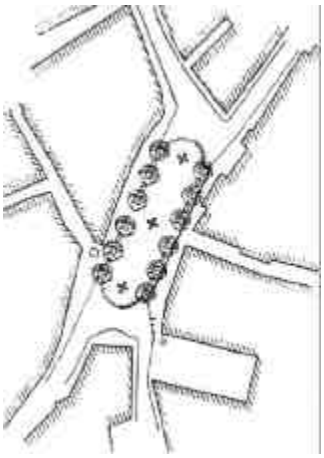

Estat actual

Plaça de Sant Agustí i de Sant Pere. Comentaris

Aquests dos espais, i igual que els de la plaça del Pi i de Sant Josep Oriol, tenen una gran història urbana en part per analitzar. (Vegeu les notes històriques recollides.)

Usuaris i arquitectes estan d'acord en la necessitat que tenien aquests dos espais d'una dignificació i de la necessitat de resoldre el trànsit. De tota manera, part dels arguments esgrimits en les places de Gràcia valdrien aquí: resoldre el trànsit no vol dir fer plataformes aïllades, com castells enmig de la circulació, sinó distribuir el domini del cotxe i de les persones a peu en llocs adequats confortables en ambdós casos. Òbviament en espais tan petits això és difícil.

Comentaris d'arquitectes, usuaris, etc., veuen els defectes d'execució, manteniment, densitat, soroll, etc., de sempre. Un punt de crítica singular és la font de la cantonada Carders-Tantarantana, pendent de rehabilitació conjuntament amb l'edifici en el qual es recolza.

Ambdues places segueixen l'actitud d'organitzar formes urbanes autònomes indiferents a les variacions de la trama medieval. Amb tot el respecte que aquesta actitud es mereix, es pot recordar que existeixen d'altres alternatives arquitectòniques, que, utilitzades com el centre vell de Ginebra, tenen uns resultats molt agradables. Són les estratègies que s'adapten a totes les irregularitats de les places cercant un nou ús o una nova formalització d'aquestes irregularitats i traçats plens d'història i expressions de la vida, l'ús i la significació social dels edificis.

Amb tot, el resultat és aquí millor que a la plaça de Sant Josep Oriol i la plaça del Pi. El que resta com a sospita és el fet de desaprofitar uns espais irregulars emplaçant al seu interior dificultosament unes formes regulars forçosament petites i indiferents als límits de la plaça.

La complexitat funcional d'aquestes places, fruit de la història, es veu així molt minvada; caldria analitzar amb molta cura aquesta complexitat, que en el cas de Sant Agustí va arribar a integrar el Rec Comtal, una de les vies romanes d'arribada a Barcelona, el pont com a conseqüència de la cruïlla, un escorxador, un edifici de duanes antiquíssim i moltes altres activitats sorprenents i significatives.

Cal ressaltar que la operació de conjunt (PERI) del barri és una operació feta amb professionalitat i esperem que pugui fer-se amb tota la seva ambició. Això donaria sentit a la dignificació d'aquestes places, que ara és un fet excessivament puntual.

Plaça de la Mercè
Documentació i comentari

Espai	Plaça de la Mercè	
Espècies vegetals		
Nom botànic	Nom comú	Unitats
Auercus ilex	Alzina	8

Adequació de les característiques botàniques de les espècies al lloc

L'alzina és originària de la regió mediterrània, molt comuna a la terra baixa del nostre territori. És un arbre vigorós, de creixement lent i fulla perenne, molt apropiat per col·locar-lo en una plaça com aquesta. El manteniment que necessita és mínim, pel fet de ser de naturalesa rústica i en no caure-li la fulla.

Adequació de les característiques morfològiques de les espècies al lloc

Els vuit exemplars de la plaça en el futur cobriran extensament tota la zona on estan plantats, formant un sostre continu. La seva escala és adient amb la dels edificis de la plaça i el seu repartiment en planta divideix aquesta en dues àrees clarament diferenciades.

Adequació de les característiques ambientals del lloc a les espècies

La necessitat d'ombra de la plaça la cobreixen els vuit arbres adossats a la paret sud-oest de la plaça, i la resta queda assolellada. Aquesta distribució és correcta perquè conforma dos ambients complementaris, dividits per una font monumental.

Observacions i notes

La col·locació dels vuit arbres formant una quadrícula (A) no és, en rigor, la més apropiada per al desenvolupament futur dels exemplars des del punt de vista d'aprofitament espacial. La més correcta seria la de la figura (B).

Plaça de la Mercè. Notes morfològiques

Víctor Balaguer:

"Es el espacio que media desde la calle Ancha a la de la Merced delante de la Iglesia, hoy parroquia de San Miguel.
La Mercedaria Milicia consiguió de D. Jaime que se les fabricase una casa en un barrio extramuros al mediodía de la ciudad y a orillas del mar, sitio vulgarmente conocido como "Vilanova de las Roquetas". El sitio donde edificaron fue cedido a los Mercedarios por su legítimo poseedor don Ramón de Plegamans, quien le había comprado a don Guillén de Santiago por el precio de 40 morabetines; además construyó a sus costas la casa e iglesia.
Se cree por fechas de escrituras que en 1230 estaban ya en el edificio los religiosos y que en 1234 estaba ya erecto el hospital.
Proscritos los frailes, lo 1º para que sirvió este edificio fue para cuartel de milicia nacional. Enseguida se destinó a otros usos.
El capitán general del Principado, don Manuel Bretón, púsose a hacer todas las obras indispensables a transformar el convento en palacio y fue desde entonces destinado para morada suya.
Con el andar de los tiempos la iglesia se quedó pequeña y se procedió a derrivarla para elevar otra más capaz y más bella. Se puso la primera piedra el 25 de abril de 1765. Tardó 10 años en estar concluida." (pàg. 37, tom 2)

Plans i projectes per a Barcelona, Ajuntament de Barcelona:

"La plaça de la Mercè fins al setembre de 1981 es reduïa a uns espais residuals sorgits per la reculada de la façana de l'església.
L'església de la Mercè, que dóna nom a la plaça, va ser construïda el 1267. Entre els segles XIV i XV va ser reformada, i al segle XVIII s'hi va afegir el convent veí.
El 1775 Josep Mas va dirigir la renovació total de l'edificació, tal com ha arribat als nostres dies.
El mes de setembre de 1981 finalitzen els treballs de demolició del conjunt d'edificis que s'alçaven als carrers Ample, Braille, Mercè i Voltes." (pàg. 62)

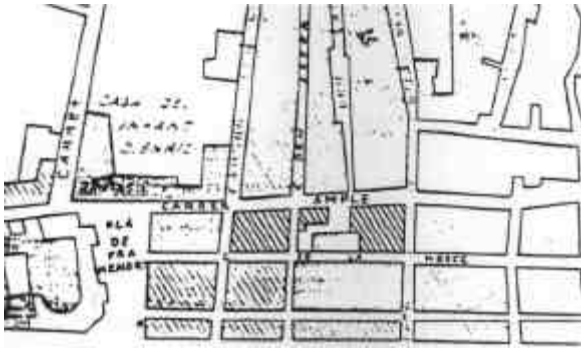

"Barcelona en 1492. Copia de S. Sanpere y Miquel."

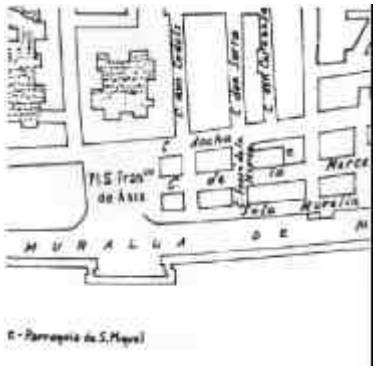

"Plan de Barcelona en 1840." Editat per Oliva.

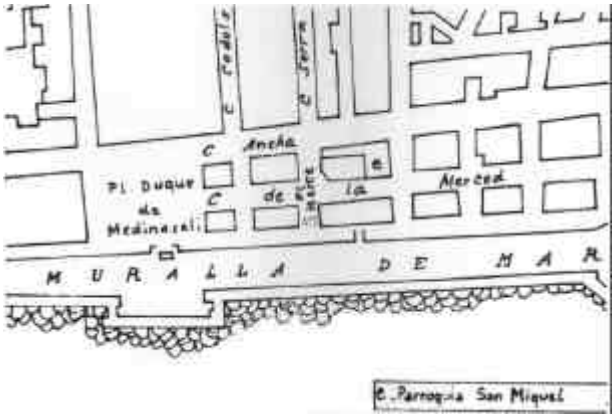

"Plano de la Ciudad de Barcelona." Manuel Sauri y José Mata Editores. 1855

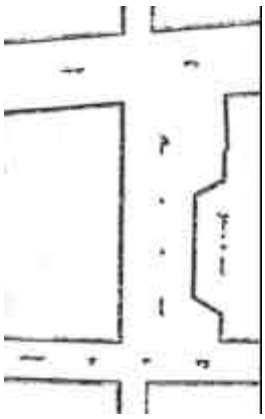

Expedient núm. 1848-bis C. Agost de 1867

Segons el "Pla de la Ciutat" de l'Ajuntament de Barcelona, consultat en 1984.

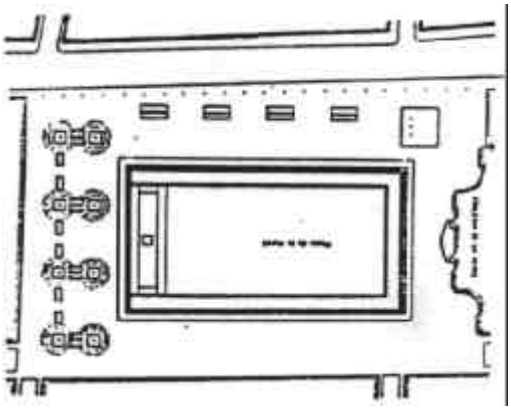

Estat actual

La plaça de la Mercè

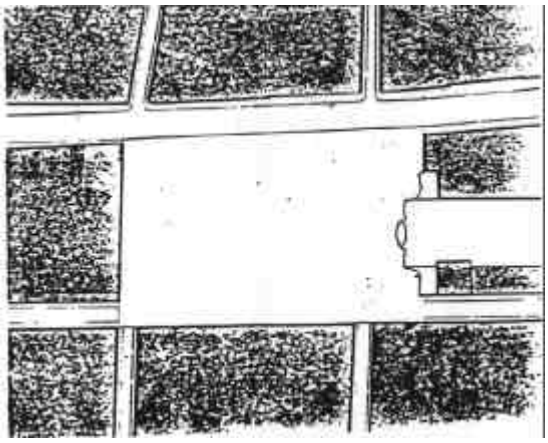

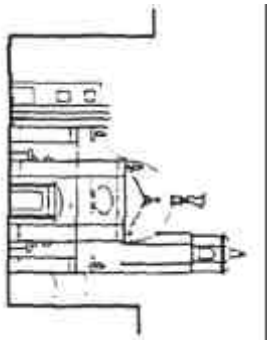

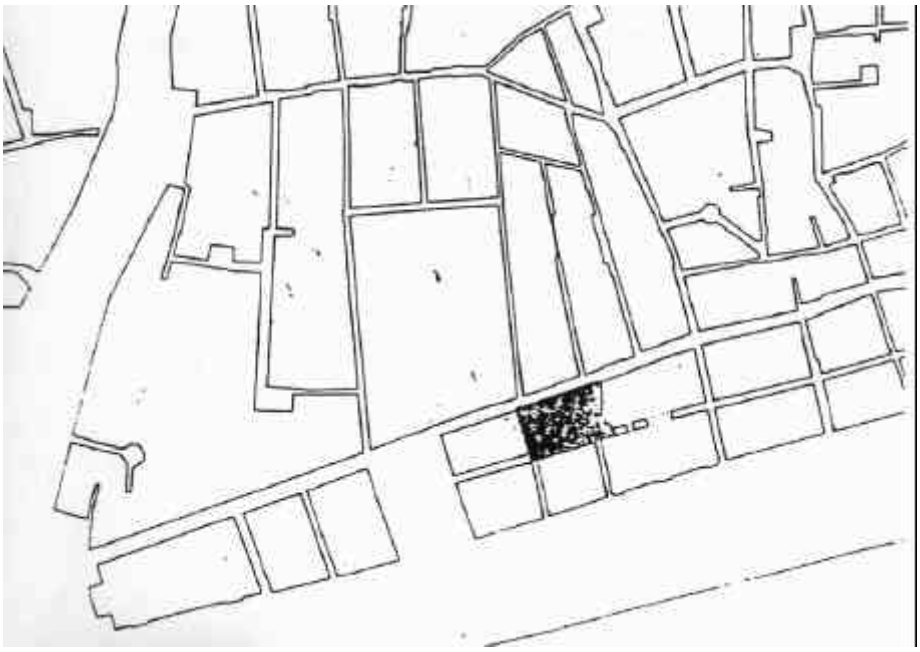

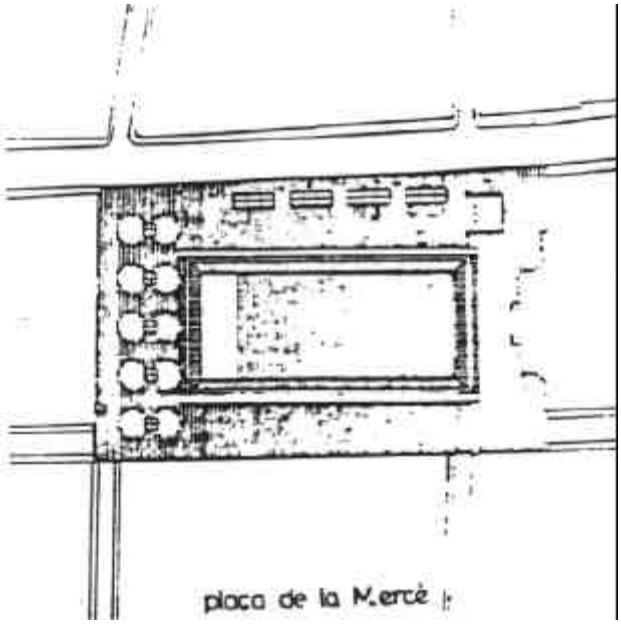
placa de la Mercè

La plaça de la Mercè. Comentaris

És una de les places de millor acollida. En l'estudi històric ja es pot veure l'interès per aconseguir un cert espai davant de l'església eixamplant el carrer. La manca d'espai públic del barri és també important. La relació amb l'església està ben resolta.

Hi ha crítiques possibles sobre la col·locació dels bancs, els tres pals de bandera, l'atenció als carrerons que van a parar a la plaça (sense massa moviment, però), etc., però aquests aspectes sembla que no invaliden la plaça, sinó que, al contrari, segueixen apuntant una avaluació força positiva.

De tota, manera caldria repensar l'estructura d'ús en els baixos i carrers propers que de mica en mica es poden adaptar a la nova forma urbana perquè deixi de tenir una imatge una mica "artificial", com forçada per l'operació. Es recomana, doncs, fer un estudi dels serveis, establiments comercials, etc., del barri.

Plaça de Sóller
Documentació i comentari

La plaça de Sóller. Comentaris

La plaça de Sóller és també un cas molt singular per les seves dimensions i la seva situació, que ha tingut molt bona acollida.

Les crítiques, que es poden ja deduir dels comentaris al sondeig d'opinió, es poden resoldre amb millores a la plaça actual, que admet fàcilment reconstruccions i renovacions. És una llàstima, des d'un punt de vista arquitectònic, que a causa del baix preu, del mal disseny o d'una barreja d'ambdues coses, les deficiències constructives siguin molt, molt importants, fins a fer perillar la integritat de la plaça en el futur. Això és greu i és una llàstima que així hagi estat.

La crítica a la vegetació és també interessant especialment en aquest cas de quasi parc. Caldrà, doncs, fer-la en un futur i completar-la, perquè ara és insuficient i incompleta.

Aspectes negatius o dubtosos que es desprenen tant del sondeig d'opinió com de l'anàlisi dels resultats del projecte són els següents: La debilitat dels criteris arquitectònics de delimitació de la plaça. Es pot veure que aquest ha estat un punt molt fluix en totes les places. En aquest cas, la debilitat es comprova en el fet que l'enreixat de la part superior enjardinada no s'ha fet, i l'autonomia de l'espai superior minva molt, i en el fet que el pòrtic de la part inferior resulta massa potent i una mica inútil com a espai públic. Els serveis no funcionen i tothom els demana. Els graons segueixen aquesta perversa tradició iniciada a la plaça de Sants d'utilitzar el mateix disseny dels voravius de les autopistes amb el cantell rom, és a dir, la millor solució per trencar-se una cama o torçar-se el turmell, en el millor dels casos.

En fi, una plaça parc en la qual caldria invertir ara molts milions de pessetes si no volem que en pocs anys resulti un espai més degradat que la terra natural, pel seu aspecte de pèrdua d'urbanitat. I un bon exercici de disseny mal executat i poc pensat, tal com diuen els mateixos usuaris que, malgrat tot, ja han començat a estimar-se la plaça de Sóller.

Places del Pi i de Sant Josep
Documentació i comentari

Espai Plaça de Sant Josep Oriol

Espècies vegetals

Nom botànic	Nom comú	Unitats
Platanus x hybrida	Plàtan	2

Adequació de les característiques botàniques de les espècies al lloc

El plàtan és un arbre rústic, característic de les terres baixes. Té un creixement ràpid i vigorós en qualsevol ambient. El seu fullatge és dens. És un dels arbres de fulla caduca de major envergadura. Molt resistent, s'adapta bé a condicions climàtiques adverses. Totes aquestes característiques fan que sigui un dels arbres més utilitzats en places i carrers de Barcelona.

Adequació de les característiques morfològiques de les espècies al lloc

Els dos plàtans existents a la plaça tenen una gran envergadura i cobreixen en bona part aquest espai. A l'estiu proporcionen una ombra molt apropiada per a l'aixopluc i per a les activitats ambulants que es desenvolupen a l'àrea. A l'hivern, les seves estructures, despullades de fulles, deixen passar totalment els necessaris raigs de sol. L'escala dels dos exemplars matisa i complementa adequadament l'escala del mur lateral de l'església del Pi.

Adequació de les característiques ambientals del lloc a les espècies

Aquests plàtans contribueixen decisivament a proporcionar a l'espai un caràcter autònom, de plaça, que es perdria en gran part si no hi fossin, a causa de la seva forma irregular i que són en una cruïlla de carrers i en un lloc de pas. Per tot això, és un bon exemple de la contribució decisiva de l'element vegetal en la conformació i definició d'un espai urbà.

Observacions i notes

Adjacent a la plaça de Sant Josep Oriol es troba la *placeta del Pi*, on també hi ha un plàtan. Per aquest espai són vàlides bàsicament totes les observacions fetes anteriorment.

Espai Plaça del Pi

Espècies vegetals

Nom botànic	Nom comú	Unitats
Pinus pinera	Pi	1
Citrus aurantium	Taronger	5

Adequació de les característiques botàniques de les espècies al lloc

El pi, arbre típicament mediterrani, és adequat per aquesta plaça situada prop del mar. És arbre de creixement lent, en aquest cas especialment lent, probablement per problemes de subsòl. És molt resistent i el seu manteniment és senzill.

Els tarongers requereixen sòls frescos i una certa cura en el seu manteniment. Són apropiats pel clima càlid de la plaça.

Adequació de les característiques morfològiques de les espècies al lloc

El pi existent és un bon exemple de la identificació cultural d'un vegetal i un espai públic, que en aquest cas a més li presta el nom.

Els tarongers són petits arbres que necessiten espais reduïts per acusar el seu caràcter ornamental. D'altra banda, la seva particular ubicació a la plaça, amb simetria d'alineació però no de distàncies relatives, no ajuda a fer-los ressaltar. Les dimensions i les formes dels tarongers existents no són les òptimes.

Adequació de les característiques ambientals del lloc a les espècies

La relativa necessitat d'ombra de la plaça no està coberta pels tarongers, ja que aquests pràcticament no en proporcionen.

Observacions i notes

Barri del Pi. Notes morfològiques

Proyecto y contexto «el Barri del Pi», Departament de Projectes, ETSAB:

"La tradición nos señala la existencia de una iglesia bajo la sombra de un gran pino en el siglo V. En el año 992 aparece el primer documento histórico referente a la iglesia del Pi: El levita Bonhom «dóna al monestir de Sant Pere de les Puel·les un hort situat fora murs prop de la ciutat de Barcelona, al lloc dit la Palma de Santa Maria del Pi»."
L'ermita del Pi preside »La Plana de Poniente» y conforma el paisaje caracterizado por un iglesia y un gran pino, todo ello alrededor de terrenos destinados a huertos, entre los caminos de salida de Barcelona por el lado de poniente.
En el siglo XI el recinto romano no es capaz de absorber totalmente la vida ciudadana, ya que alrededor de las principales iglesias, como Santa Maria del Pi, se forman los Burgs. Con ello empieza a tener personalidad nuestro espacio como urbano. La parroquia del Burg es la ermita de Santa Maria, que cuenta ya con cementerio propio perfectamente definido y que ocupaba la actual plaza de Sant Josep Oriol.
Los siglos XII y XIII son los de gran crecimiento de la ciudad de Barcelona. Empieza la construcción de la definitiva iglesia del Pi.
En los siglos XIV y XV existe ya la plaza del Pi."

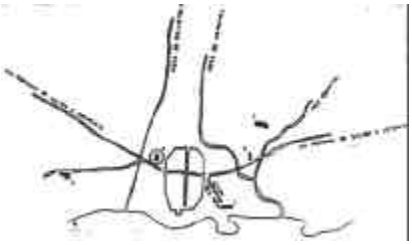

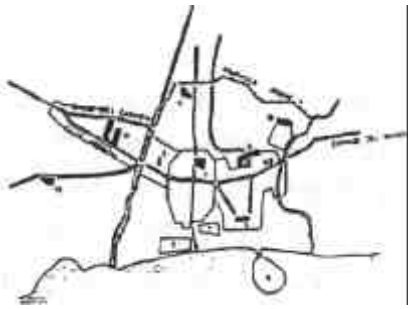

"Barcelona en 1492. Copia de S. Sanpere y Miquel"

Expedient núm. 3051-b
any 1864

Estat actual

Les plaçes del Pi i Sant Josep Oriol

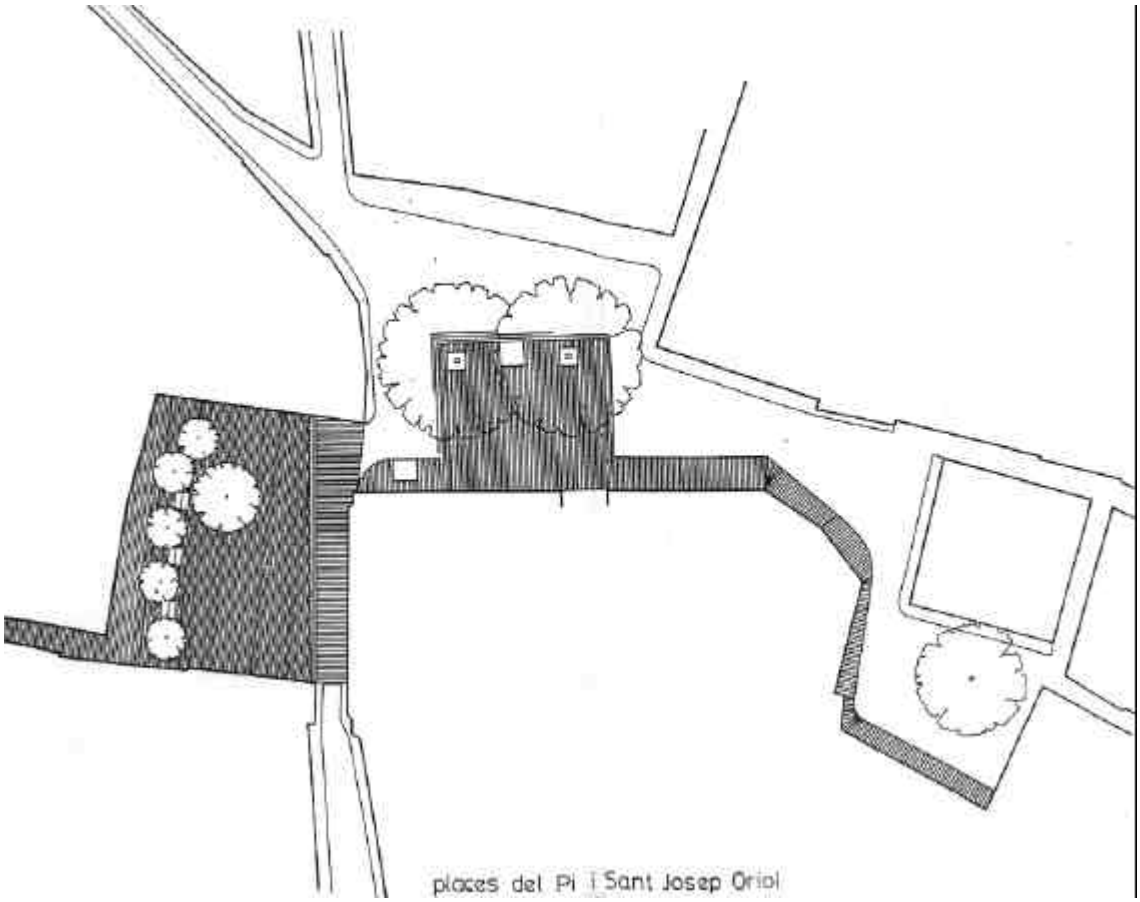

Les places del Pi i de Sant Josep Oriol. Comentaris

La reacció negativa dels usuaris té, en part, raons nostàlgiques i, en part, raons funcionals. Més que en d'altres places reconstruïdes en el casc antic, aquesta vegada el disseny dels graons, desnivells, etc., sembla molt improvisat en una plaça que té mil anys d'història com a mínim. (Vegeu notes històriques i bibliografia.)

La relació trànsit-usuaris, la col·locació i les mides dels graons, el tipus de pedra grisa que s'embruta molt fàcilment, la manca de mobiliari urbà, serveis, etc., converteixen uns espais de gran importància cultural, turística, etc., en espais públics desordenats i desorganitzats. Més que en d'altres casos, la complexitat d'aquests dos espais fruit de transformacions del teixit medieval en el segle XIX ens porta a un estudi històric en profunditat i a un estudi molt detallat de les circulacions de cotxes i vianants, els quals, en l'estat actual d'aquests espais, caminen entre una sèrie d'obstacles com si fos una cursa feta difícil conscientment. Els desnivells i les visuals s'haurien de repensar, atès que tots els usuaris donen un gran valor a l'arquitectura de la plaça i als seus extraordinaris edificis. Probablement aquí estem davant un cas en el qual la continuïtat del paviment s'agrairia més que els desnivells, just al contrari que en les altres places analitzades.

2.3 Cap a una didàctica del diagnòstic d'un espai públic

Utilitzaré els tres nivells d'anàlisi definits en els meus llibres anteriors sobre didàctica de l'entorn.

Cada nivell té diferents aspectes, comentats a la bibliografia especifica que es pot trobar immediatament darrere la descripció breu del seu contingut.

Nivell de descripció

La descripció gràfica d'un espai públic es pot fer de moltes maneres; idealment, però, cal recollir les dades següents:

a) *Una descripció gràfica de l'estat actual de la plaça o de l'espai públic que es vol analitzar*

En aquest treball s'ha intentat fer un breu resum gràfic de cada plaça en un sol plànol a escala 1:500. L'ideal és posar en relació la planta amb l'alçat, amb la secció, amb detalls de les façanes, els edificis, etc.

També és bo fer un model en cartró de la plaça, utilitzar fotografies, dibuixos, etc. Com més detalls se'n tinguin millor.

Per a més informació sobre aquest aspecte es poden consultar diversos llibres sobre dibuixos fets per arquitectes i per dissenyadors, i llibres d'ensenyament de dibuix de BUP i FP. (Vegeu bibliografia.)

b) *Una descripció de les tecnologies i els materials de l'edificació, de la plaça i els voltants*

Es poden trobar criteris molt interessants en les publicacions de l'Institut Català de la Construcció (ITEC), que ha publicat llibres sobre els sistemes constructius, la manera de rehabilitar els edificis vells, etc., amb força material gràfic senzill. Cal tenir una cura especial en la terminologia dels elements constructius i estilístics, per això són imprescindibles els lèxics; i alguns llibres de text són molt deficients sobre aquesta matèria. Amb aquesta descripció es poden incloure les instal·lacions i els condicionaments elèctrics, d'aigua, etc., i el moblament urbà de bancs, fanals, papereres, serveis de venda, culturals, etc.

El llibret del Centre del Medi Urbà de l'Ajuntament de Barcelona ha publicat el llibret *Descobrir el medi urbà*, núm. 1, de Miquel Monge, que conté informació adient sobre aquest tema. També la Col·lecció Didàctica del Medio Ambiente, de l'editorial Oikos-Tau, conté exemples i informació interessant. (Vegeu també el *Vocabulari bàsic de la construcció*, el *Lèxic de la construcció*, les *Fitxes de rehabilitació*, les *Fitxes de Construcció*, *L'adequació de l'habitatge als seus usuaris*, de l'ITEC. També és molt útil el llibre d'Ignacio Paricio *La construcció de l'arquitectura*. (ITEC, 1983).

c) *Un estudi de la gènesi històrica de la plaça o espai públic*

La plaça del Rei o la plaça del Pi tenen una monografia senzilla sobre la seva gènesi, però manca molta informació sobre la història urbana. Cal incloure en aquest estudi els canvis en la forma i en l'ús de la plaça. Són molt útils les fotografies antigues, els dibuixos i les pintures, els diaris i les revistes, i les converses amb els usuaris que més anys que viuen al barri.

Un bon exemple d'història urbana des d'un punt didàctic és el llibret de diversos autors, publicat per l'ICE de la Universitat de Barcelona, *Passat i present de Barcelona (I)*. Són molt importants els llibres d'usos i costums.

d) *Un estudi ecològic*

L'ecologia urbana té molt a dir en l'anàlisi d'un espai públic. El llibret de Pou-Parés i Terradas, *Ecologia d'una ciutat: Barcelona*, publicat pel Centre del Medi Urbà de l'Ajuntament de Barcelona presenta un conjunt de mètodes d'anàlisi molt suggestius. Mitjançant aquests mètodes es pot fer una mena de mapa o diagrama de la climatologia, la contaminació, les condicions energètiques, etc., d'un espai públic o d'un conjunt d'espais públics. Es tractarà, en aquest cas, d'un estudi microecològic, però les dades, tant bàsiques com les de la llum, el vent, la pluja, etc., poden ser molt importants en el disseny de les places i, pels resultats d'aquest estudi, no es tenen mai en consideració en dissenyar els espais públics i el seu moblament. Especialment important és l'anàlisi de la contaminació amb relació a la corrosió dels materials de tota mena i la quantitat de fums que s'acumulen a les places.

Finalment es pot incloure l'estudi de la vegetació i dels animals urbans, capítols que ajudarien a determinar les millors espècies, l'efecte de la contaminació, la problemàtica dels animals domèstics i, potser de pas, ajudarien a controlar el vandalisme.

e) *Un estudi d'ús i opinió*

Aquest és un aspecte essencial que des de fa molt pocs anys ha adquirit una gran importància, especialment si es correlaciona amb les lleis urbanístiques i l'estructura de poder en els processos de disseny de la ciutat. S'ha d'analitzar l'ús, l'opinió i la imatge a partir de dues metodologies connectades. La primera, la d'un sondeig d'opinió senzill però efectiu. La mostra ha de ser suficient i variada. Les preguntes han d'apuntar cap a les descripcions de l'ús, la significació i el valor de l'espai per part dels usuaris de manera que les seves pròpies paraules quedin reflectides, i no les categories dels qui fan l'enquesta. Es tracta de l'anomenada tendència etnometodològica.

El sondeig d'opinió ha de completar-se amb una observació directa i una representació o dibuix per part dels usuaris (o anàlisis de la imatge). Aquesta observació directa es pot fer manualment, és a dir, fent dibuixos periòdicament com un sistema automàtic de fotografies a cadència molt lenta, que després, en augmentar la velocitat, donen en 15 minuts una pel·lícula de 24 hores d'ús molt efectiva. De tota manera, didàcticament el primer mètode té el gran avantatge d'ajudar a l'educació del qui fa l'anàlisi. La representació o dibuix dels usuaris del que és per a ells la plaça, en la línia de l'estudi de l'arquitecte americà Kevin Lynch, dóna una visió o percepció subjectiva dels elements que tenen valor, és a dir, de l'estructura de la imatge de l'espai, mai totalment objectiva. Està en procés de publicació una monografia sobre la imatge que els infants de Barcelona tenen de la seva ciutat a la sèrie, ja citada, del Centre del Medi Urbà de l'Ajuntament de Barcelona.

Com a resum d'aquesta informació s'ha d'escriure i dibuixar una estructura de la imatge i de l'ús actual de la plaça o de l'espai públic que es considera. Quant més concentrada sigui aquesta imatge millor, però sense oblidar cap dada important. (Vegeu bibliografia.)

L'estructura de la imatge pot fer-se des de les idees de Kevin Lynch i l'estructura de l'ús des de l'ecologia psicològica de Barker, Goffman, etc., fonamentada en grups d'activitat que envolten llocs concrets i elements urbans concrets. (Vegeu llibres de la col·lecció Oikos-Tau, Didáctica del Medio Ambiente, sèrie C.)

f) *Finalment cal fer una Lectura arquitectònica de l'espai públic considerat*

Aquesta lectura es pot fer des de tres punts de vista: des del punt de vista estètic, des del punt de vista eticopolític i des del punt de vista tipològic i sociofísic:

Des del punt de vista estètic vol dir analitzar la poètica i la retòrica de la plaça i de les seves façanes i edificis, la disposició dels arbres, etc.

Des del punt de vista eticopolític vol dir fer l'anàlisi de les lleis i els grups socials que les van promoure amb relació a la forma i l'ús de la plaça.

Des del punt de vista tipològic i sociofísic vol dir comparar aquesta plaça amb d'altres similars, del mateix temps històric o no, per deduir les seves influències arquitectòniques i, el que és més important, per connectar la tipologia o el tipus de plaça escollit amb els grups socials que el van recolzar, escollir o finançar.

(Vegeu: Muntañola, J. *Comprendre l'arquitectura*. Teide, 1985.)

Nivell de diagnòstic

Amb aquestes dades cal fer un diagnòstic del passat, el present i el futur de l'espai o lloc públic, de les seves deficiències, necessitats, contradiccions, etc. A aquest nivell és important veure les diferències d'opinió que tenen diferents persones i diferents grups socials, així com el diagnòstic que en fan diferents avaluadors. Les tècniques de diagnosticar de l'arquitecte Christopher Alexander poden ser útils, especialment en un primer pas, però cal anar a les raons de les diferències d'opinió i no quedar-se en la pura contemplació de valors positius i negatius. Cal interpretar les diferències d'opinió.

El diagnòstic es pot fer per escrit, amb dibuixos, etc. Un bon sistema és que els avaluadors vagin prenent nota, en un diari personal, de les seves opinions mentre fan l'anàlisi descriptiva.

(Vegeu Capel-Muntañola. *Actividades didácticas medioambientales para los 8-12 años*. Oikos-Tau.)

Nivell de proposta

Una conseqüència essencial dels dos nivells anteriors és la proposta o projecte d'una transformació de la plaça o la seva conservació total. Aquí, d'acord amb les discrepàncies o concordances del punt anterior, s'ha de treure una conclusió o una altra. L'art, la política i la tecnologia estan sempre presents en aquest nivell de proposta i, per descomptat, l'economia, que ho reflecteix tot d'una manera abstracta.

El procés de decisió és especialment important en aquest nivell: Qui té dret a canviar la plaça i per què? Les lleis i regulacions urbanístiques que ordenen aquest procés de projectar són correctes o incorrectes i per què? És essencial una bona base de dades polítiques i a més una bona base estètica per fer una proposta que es pugui entendre.

(Vegeu la col·lecció de Didàctica del Medio Ambiente, volums de la sèrie C i volum vermell (zero) i volum blau, sèrie B-r: *El niño y la arquitectura*.)